

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2013–2014**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jan Krejčík

Sovětské metody boje ve 2. světové válce

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jiří Noha Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2013-2014

BACHELOR THESIS

Jan Krejčík

Soviet methods of struggle in the second world war

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Jiří Noha Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora

Poděkování

Chtěl bych poděkovat panu PhDr. Jiřímu Nohovi Ph.D. za konzultaci mé bakalářské práce, za jeho postřehy, připomínky a odborné rady k danému tématu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá historickým pohledem na události druhé světové války, konkrétně na Rudou armádu a její obraz při tažení na východní frontě proti nacistickému Německu. Práce rozebírá a přibližuje charakteristiky Rudé armády, včetně jejího vnitřního uspořádání a fungování během války. Zkoumanou problematikou je i strategicko-taktická vyspělost Rudé armády a její komparace v čase v průběhu války.

Klíčová slova

komunismus, letectvo Rudé armády, obranná taktika, ofenzivní taktika, Operace Barbarossa, pěchota, Rudá armáda, sovětský voják, strategie boje, tanková armáda

Annotation

The Bachelor Thesis deals with a historical view of the second world war, especially of Red army and its image during the war on the east front against German army. The Bachelor Thesis analyzes characteristics of Red army, including its internal organization and working during the war. The Thesis also describes strategic – tactical level of Red army and its comparison during the war.

Key words

air force of Red army, communism, defensive tactics, infantry, offensive tactics, Operation Barbarossa, panzer army, Red army, Soviet soldier, strategy of combat

OBSAH

Úvod	8
1. Specifika sovětského vojáka a Rudé armády jako celku	11
1.1 Atypičnost sovětského vojáka	11
1.2 Charakter sovětských jednotek	12
1.3 Politický komisař jako specifikum Rudé armády	14
2. Situace v Rudé armádě v předvečer druhé světové války	16
2.1 Odvod a výcvik	16
2.2 Důstojnický sbor	18
3. Fiasko léta 1941 a jeho důsledky	21
3.1 Válka začala	22
3.2 Bitva u Bialystoku	25
3.3 Bitva o Smolensk	27
3.4 Kyjevská operace	29
3.5 Morálka sovětských vojáků	31
4. Role ruského podnebí	34
4.1 Jaro a podzim	34
4.2 Léto	36
4.3 Zima	37
5. Strategie a taktiky pozemních sil	39
5.1 Pěchota	41
5.2 Dělostřelectvo	42
5.3 Tankové síly	44
5.4 Obrana	45
5.5 Útok	55
6. Strategie a taktiky letectva	60
6.1 Bojové nasazení	60
6.2 Taktika boje	62
7. Zvláštnosti sovětské taktiky	66
Závěr	68
Seznam použitých zdrojů	70
Seznam obrázků, grafů a tabulek	72
Seznam příloh	73

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolil Sovětské metody boje ve druhé světové válce. Mohlo by se zdát, že po tolika letech, kdy už mezi námi žije jen minimum očitých svědků této bezpochyby nejvýznamnější události dvacátého století, bylo již vše vyzkoumáno a řečeno. Obecně je však tematika druhé světové války i téměř po sedmdesáti letech od jejího skončení stále živoucím tématem podléhajícím neustálému bádání, studiu a diskuzi. Svědčí to jednoznačně o výjimečnosti nejkrvavějšího konfliktu nejen minulého století ale celé lidské historie, na který by nemělo být nikdy zapomenuto.

Boje na východní frontě patří mezi možná nejvíce probíranou problematiku druhé světové války, především z pohledu německého Wehrmachtu, který zde figuroval v roli agresora. Neprávem je tak trochu opomíjena role neskonale statečných sovětských vojáků a vojenského umění jejich velitelů, kteří se naprosto zásadním dílem zasadili o definitivní zánik zvrácené ideologie nacionálního socialismu. I z tohoto důvodu jsem se ve své práci zaměřil na druhou válčící stranu, tedy Sovětský svaz, resp. jeho nástroj válečné moci Rudou armádu.

Kolosální konflikt mezi Sovětským svazem a nacistickým Německem byl největším válečným tažením, co do počtu nasazených lidských sil, tak i válečné techniky, jaký lidstvo ve své historii do té doby nepoznalo. Sovětský svaz musel v tomto naprosto novém způsobu vedení války, která se oprávněně nazývala „vyhlazovací“, jednoduše zvítězit, pokud nechtěl být jeho národ vyhlazen a vymazán z mapy tehdejší Evropy. Ihned po vypuknutí tohoto masového konfliktu bylo jasné, že konečný výsledek tohoto střetnutí určí budoucí geopolitickou situaci nejen v Evropě ale de facto v celém světě na dalších několik desítek let.

Cílem práce je přiblížení obecných charakteristik Rudé armády, kterými se odlišovala od svého úhlavního nepřítele. Dále práce popisuje hierarchii a specifika fungování uvnitř ozbrojených sovětských sil. Přibližuje strategicko-taktickou vyspělost Rudé armády v průběhu nejvýznamnějších bojových operací na východní frontě a její vývoj v čase.

Metodou výzkumu je, vzhledem ke zvolenému historickému tématu, rešerše odborné, historické a memoárové literatury čerpající ze vzpomínek přímých účastníků bojů. Dále to bude deskripce základních historických faktů počátku průběhu druhé světové války, především pak vojenská situace v Sovětském svazu před vypuknutím

války a po vstupu SSSR do ní. V práci budou analyzovány klíčové události, ke kterým došlo na východní frontě, a které měly na vývoj války určující vliv.

Hlavním zdrojem ke zpracování bakalářské práce byla odborná literatura faktu, která kvantitativně převažuje nad elektronickými zdroji. Stěžejními díly, ze kterých bylo čerpáno především, byly knihy *Válka jako peklo*, *Operace Barbarossa* a *Ivanova válka*. První zmiňovaná kniha zpracovává svědectví zajatých německých generálů, kteří po skončení války vypovídali v americkém zajetí o svých osobních zkušenostech z bojových operací v Sovětském svazu. Tyto zprávy vyšly pod záštitou americké armády po válce na začátku padesátých let jako brožury amerického Ministerstva obrany v edici *German Report Series*. Myšlenka zaměstnat zajaté německé generály a štábní důstojníky sepsáním vojenské historie jejich vlastního tažení vzešla od zesnulého amerického generála S. L. A. Marshalla. Američtí vojenští historici, kteří dohlíželi na přípravy těchto svazků, jasně deklamovali svou vůli Němcům nevnucovat své vlastní myšlenky, aby byla zachována autenticita německého pohledu. Vznikla tak kniha pokrývající vojenské prostředí tehdejšího Sovětského svazu tlumočící čtenáři zkušenosti z bojů s Rudou armádou z německého pohledu v její nejsyrovější podobě. Druhým klíčovým zdrojem je kniha od Paula Carella, jehož *Operace Barbarossa* detailně mapuje klíčové vojenské operace od vpádu nacistických vojsk do Sovětského svazu až po porážku u Stalingradu a to z pohledu obou zneprátelených armád. Sám autor je však historiky vnímán jako velice kontroverzní postava kvůli své minulosti v řadách organizace SS, především pak z důvodů jeho antisemitských názorů. Třetím důležitým zdrojem je dílo Catherine Merridaleové, *Ivanova válka*, které nabízí pohled na fungování Rudé armády v letech 1939 – 1945 z pohledu samotných sovětských vojáků, čímž je vyvážen převážně německý pohled na tento konflikt z předchozích dvou děl a zároveň tak umožňuje konfrontaci obou názorových rovin.

Při vypracovávání práce bylo zapotřebí odlišovat mezi informacemi, které by mohly mít nádech propagandistických legend a nezpochybnitelnými fakty. Sovětský svaz tehdy a Rusko dnes, ač se to nemusí na první pohled zdát, si zachovaly určité vlastnosti, které se jednoduše přenáší časem a které má každá země dané. Mezi takové vlastnosti patří charakter obyvatel, který se s časem mění minimálně, stejně jako geografie konkrétního území, včetně veškerých zvláštností. Samozřejmě válečný potenciál se na časové ose srovnávat nedá. Vývoj a použití dnešních technologicky nesrovnatelných zbraní se zbraněmi používaných před sedmdesáti lety sice změní vnější aspekty vedení války, co však nezmění, je charakter a zvláštnosti sovětského, resp. ruského vojáka včetně charakteristických metod jeho boje. Když k tomu přidáme

typickou ruskou topografií, tak zůstávají zkušenosti z vedení bojových operací na území tehdejšího Sovětského svazu v platnosti dodnes.¹

¹ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*. Vyd. 1., str. 19. Editor Peter G Tsouras. Překlad Leoš Jareň. Praha: Naše vojsko, 1998, 258 s. ISBN 80-206-0550-9.

1. SPECIFIKA SOVĚTSKÉHO VOJÁKA A RUDÉ ARMÁDY JAKO CELKU

Pokud bychom chtěli ze získaných zkušeností předpokládat chování obyčejného vojáka kterékoliv západní armády v boji, nejspíš bychom se svým úsudkem nebyli daleko od pravdy. Tento model založený na odhadu pravděpodobného chování daného jedince v určité situaci však neplatí pro vojáka Sovětského svazu. Specifika sovětského vojáka, který je de facto polovičním Asiátem, byly a dodnes jsou pro západního Evropana zvláštní a těžko pochopitelná. Očití svědkové z řad Wehrmachtu, jejichž výpovědi byly po válce zaznamenány, se jeden den například setkali s jednotkami, které s příkladnou odvahou odrazily silný německý útok, přičemž druhý den se ty samé jednotky byly schopné zhroutit při prvním výstřelu.² Obecně se mělo za to, že sovětský voják je bytost velice labilní, která navíc nedodrhuje zavedené vojenské taktiky a tvrdohlavě se řídí vlastními metodami.

1.1 ATYPIČNOST SOVĚTSKÉHO VOJÁKA

Pokud bychom chtěli hledat kořeny tohoto atypického a nepředvídatelného jednání, došli bychom k vrozenému charakteru, který je výrazně odlišný od charakteru vojáka ze západu. Prostý sovětský voják v boji postrádal zdravý úsudek, kdy nedokázal rozpoznat v jakém momentu zaútočit na nepřítele, setrvat na své pozici nebo se dát naopak včas na ústup, chybělo mu i samostatné myšlení. Sovětský voják byl totiž silně ovlivňován nejen fatalitou komunistické ideologie, ale také svými pro nás těžko pochopitelnými náladami, přičemž jeho jednání je silně instinktivní.

V očích německých vojáků byl Rudoarmějec primitivní a nenáročný, ovšem jako bojovník byl velice odvážný, což z něho činilo nebezpečnějšího protivníka než z kterékoliv jiné armády. V důsledku svojí primitivnosti byl lhostejný k všemožným těžkostem, jako jsou například hlad a žízeň, chlad a horko, vlhko a prach či nemoc. Apatičnost u něj místy doznávala takových rozměrů, že byl schopen s naprostou chladnokrevností sobě vlastní přelézat stovky těl svých padlých druhů, jen aby mohl pokračovat v útoku navzdory nesmyslnosti akce a ohrožení vlastního života. Jednou se stalo, že sovětský voják sedící na ulici, žádal kolemjdoucí s úsměvem na tváři o cigaretu, navzdory tomu, že mu pod koleny chyběly obě nohy.

² Tamtéž, str. 21

Navzdory všem těmto jeho atypičnostem a nepředvídatelnosti chování se sovětskému vojákovu nedala upřít jedna zásadní vlastnost, kterou byla vrozená statečnost. Sovětské jednotky zpravidla bojovaly do posledního muže. Při útoku nebraly ohledy na velikost ztrát a útočily, dokud bylo kým a čím. Při sečtení těchto různorodých vlastností je patrná specifičnost sovětského vojáka, ze kterého se pod racionálně uvažujícím velením stává velice silný protivník, kterého není dobré podceňovat.³

1.2 CHARAKTER SOVĚTSKÝCH JEDNOTEK

Pokud bychom chtěli srovnávat charakter ruských jednotek z první a druhé světové války došli bychom k jednomu zásadnímu rozdílu. V prvním celosvětovém konfliktu byla, v té době ještě carská ruská armáda, jen beztvorou špatně pohyblivou masou bez vnitřního neuchopitelného přesvědčení a motivace, která se na bojišti ocitla jakoby náhodou. V porovnání s druhým válečným konfliktem se jasně ukázal morální a duševní vývoj, který byl vyvolaný myšlenkou komunismu. Ruské masy tak získaly jakýsi mamont, za kterým mohli jít a pro který mohly bojovat.

Oproti předcházejícímu konfliktu také ubylo negramotných vojáků a dochází k uvědomění sama sebe. Je však nutno podotknout, že čistě ideologickou motivaci boje prožívala menšina vojáků Rudé armády, zpravidla se jednalo o velení a členy důstojnického sboru, jehož členové povětšinou pocházeli z větších měst, byli vzdělaní a tak i politickými myšlenkami ovlivněni více než zbytek. Drtivá většina obyčejných vojáků však pocházela z venkova, tito lidé nebojovali ani tak za politické ideály komunismu ale z nastalého uvědomění za svou vlast, což byl největší rozdíl oproti minulé válce. Dalším neméně významným rozdílem bylo nastolení řádu a bezpodmínečné poslušnosti sovětského vojáka. Tato poslušnost, která byla dovedena do všech důsledků, stvořila z masy ruských mužů prvotřídní bojový stroj. Největší podíl na tomto obrození morálky ruského vojska má bezpochyby politický komisař, který nad vojáky držel jakýsi pomyslný bič, kterým určoval disciplínu. Základy železné poslušnosti sovětského vojáka můžeme hledat v systematickém výcviku, drilu, neúctě k vlastnímu životu, naučenému sklonu k absolutní podřízenosti velení, který vychází ze samotné podstaty diktatury komunismu požadující naprosté podřízení jedince a neomezených pravomocích politického komisaře. Obecně je právě touto slepou

³ Tamtéž, str. 22.

poslušností mas, která byla hlavní silou Rudé armády, vysvětlován konečný úspěch ve válce.⁴

Další klíčovou výhodou, kterou měly sovětské jednotky nad Němci, byla jejich naprostá odolnost vůči terénu a klimatickým podmínkám. Tato imunita se ukázala jako rozhodující především z pohledu charakteru ruského území a extrémních teplot během jednotlivých ročních období, na které Němci nebyli aklimatizováni. Specifikem sovětských jednotek byla i jejich odolnost vůči základním životním potřebám - žízni a hladu. Potřeba uspokojovat tyto potřeby byla v Rudé armádě, na rozdíl od ozbrojených sil západního světa, až na druhém místě. Dá se říci, že v každé armádě ovlivňuje morálku z velké části množství přidělu potravin pro každého vojáka, to však neplatí pro ruského vojáka. Sovětský voják si vystačil celé dny i týdny s malým množstvím proviantu a jeho nedostatek nechápal jako příkoří. Polní kuchyně byla v Rudé armádě velice vzácným institutem a její přítomnost vnímali obyčejní vojáci jako velké překvapení. Němečtí veteráni po válce vypovídali, že se během zimního tažení roku 1941 setkali s obklíčeným sovětským plukem, který se rozhodli nechat vyhladovět. Po týdnů hlídka narazila na stejně zuřivý odpor jako prvního dne. Další týden na to se podařilo pluku probít z obklíčení k vlastním jednotkám, Němci přitom zajali jen pár zajatců, kteří vypovídali, že se během obklíčení udržovali při životě zmrzlým chlebem, listím, šiškami a žvýkáním cigaret a nikdy by se kvůli zimě a hladu nevzdali.

Sovětské jednotky se díky své blízké spjatosti s ruskou přírodou dokázaly výborně přizpůsobit terénu a dokonale s ním splynout. Sověti byli mistry v maskování, zakopávání se či ve stavbě obranných postavení. Němci mnohdy ani při dlouhém pozorování a zkoumání neznámého terénu nedokázali odhalit skvěle maskované jednotky Rudé armády. Často se stávalo, že německé průzkumné oddíly prošly kolem Sovětů, aniž by si něčeho všimly a poté jim tak nepřítel vtrhl přímo do zad. V lesích se Němci museli mít na pozoru dvojnásob, neboť tam Rusové mizeli a objevovali se téměř jako duchové. Oblíbenou metodou boje pak bylo ostřelování nepřítel z korun stromů.⁵

Sovětský svaz před válkou prošel industrializací, která se dotkla i Rudé armády. Velký počet průmyslových dělníků v řadách armády zajistil to, že vojáci ovládali všechny nové zbraně, bojovou a motorizovanou techniku. Velení zajistilo, aby armáda disponovala dostatečným počtem technicky vyškolených lidí, kteří pak byli pečlivě rozdělení do jednotek, kde své znalosti předávali méně nadaným a vzdělaným spolubojovníkům. Patrná byla technická zdatnost především na poli radiokomunikační

⁴ Tamtéž, str. 23.

⁵ Tamtéž, str. 24.

techniky, kterou Sověti v průběhu války neustále vylepšovali. Velice dobře se orientovali i v nepřátelské spojovací technice, kdy dokázali monitorovat, odposlouchávat a rušit německé spojení, případně Wehrmachtu posílat klamné zprávy.⁶

Jak již však bylo zmíněno výše, sovětské jednotky vedle svých mnoha nesporně pozitivních vlastností, měly i ty špatné, přinejmenším stejně důležité. Velice záleželo na personálním složení dané jednotky, které určilo, jaké vlastnosti v útvaru převáží. Stávalo se tak, že některé jednotky kladly fanatický odpor do posledního muže a jiné naopak zpanikařily při prvním výbuchu granátu a daly se na překotný ústup, kterému nedokázal zabránit ani přítomný politický komisař, či se Němcům předem nesmyslně vzdávaly bez boje.

1.3 POLITICKÝ KOMISAŘ JAKO SPECIFIKUM RUDÉ ARMÁDY

Politický komisař byl naprosto specifickou zvláštností, kterou se mohla „pyšnit“ jen Rudá armáda. Byl to reprezentant komunistické strany v armádních silách, na které měl obrovský vliv. Zastupoval organizaci zvanou PURKKA – Politickou správu Rudé armády, která byla vytvořena pro ovlivňování myslí vojáků. Názory na jeho užitečnost, pozici a povinnosti v armádě se značně liší. Kontroverznost této osoby byla předmětem mnoha diskuzí v samotném Sovětském svazu. Politickým komisařem byla zpravidla pečlivě vybraná osobnost původem z dělnické třídy, inteligentní, statečná a fanaticky vyznávající ideu komunismu, která při dostatečné inteligenci dokázala ovládat masy vojáků chladnokrevným, vychytralým a leckdy bezohledným způsobem nehledíc na lidské ztráty.⁷

Politických komisařů v armádní struktuře tvořili hustou síť, pomocí které si udržovali kontrolu nad celou armádní mašinerií. Působili zpravidla na úrovni pluků a praporů. Pod nimi na úrovni rot a nižších útvarů úřadovali političtí důstojníci – tzv. politruci. Obecně se traduje, že hlavní motivací sovětského vojáka v boji byl strach z politického komisaře. To však nelze považovat za úplnou pravdu, poněvadž žádný voják nebude bojovat s takovým nasazením, jaké předvedli ruští vojáci jen z čistého strachu. Motiv strachu zapůsobil až jako poslední faktor v bezvýchodných situacích, kdy nebylo kam ustoupit. Hlavním hnacím motorem Sovětů bylo obrozené vlastenectví a

⁶ Tamtéž, str. 24.

⁷ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*. Vyd. 1., str. 64. Plzeň: Ševčík, 2007, 359 s. ISBN 978-80-7291-168-4.

nacionalismus, jež se podařilo přivést zpět k „životu“ především všudypřítomnou komunistickou propagandou.

Navzdory vlastnostem, které každý komisař musel projevovat, tedy nekompromisní přísnost a tvrdost, se vztah mezi ním a obyčejnými vojáky jevil jako snesitelný. Vztah mezi nimi byl definován především strachem z moci komisaře, který se často nerozpakoval střílet do vlastních řad v případě neuposlechnutí rozkazu. Na druhou stranu se komisař staral o blaho „svých“ vojáků, což mělo na fungování vzájemného vztahu také velký vliv.

Je nutno podotknout, že politického komisaře si nelze představovat, jako člověka sedícího v bezpečí týlu svých armád za stolem odkud všechno řídí. Jak již bylo zmíněno jednou z klíčových charakterových vlastností komisařů byla statečnost. Jsou to právě hrdinné příklady komisařů, kteří se často stavěli do první linie při útoku a dali tak jasný vzor obyčejným vojákům. Není náhodou, že Němci zajaté komisaře posílali do své vlasti, kde je čekalo „speciální zacházení“, tj. série nepředstavitelně brutálních výslechů, na jejímž konci byla vždy poprava. Toto však nebyl jediný důvod vytrvalého odporu komisařů v boji do posledního muže. Hlavním podnětem byl ideologický fanatismus, nesporné vojenské kvality a v neposledním případě jakási odpovědnost za vítězství Sovětského svazu.⁸

V jiných armádách měli na starost udržování správného bojového ducha a blaho bojujících jednotek především velící důstojníci. To však neplatilo pro Rudou armádu, jejíž důstojníci byli pověstní svým pasivním charakterem a do bojů tak vedl jednotky právě energický komisař. I z tohoto důvodu byl přes veškerou svou kontroverznost nepostradatelným článkem v Rudé armádě.

⁸ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 29.

2. SITUACE V RUDÉ ARMÁDĚ V PŘEDVEČER DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Nástup nových branců do Rudé armády byl v roce 1939 stanoven devatenáctým rokem věku. Do vojenské služby se tak v roce, kdy vypukla druhá světová válka, dostala generace mladíků, jejichž otcové bojovali a umírali v poslední občanské válce. Na ruském venkově bylo odvedení čerstvých rekrutů do armády stejně běžnou událostí jako například bití manželek či malování velikonočních kraslic. Za první světové války byla vojenská služba v Rusku vnímána v duchovním smyslu jako potrestání nakumulovaných hříchů člověka, například jako hladomor, bradavice či bezdětnost. O generaci později se přístup k této události změnil, fatalistický přístup mužů však zůstal stejný, jen duchovní rozměr vystřídala nutnost boje za myšlenky komunismu.

Koncem dvacátých let uskutečnili psychologové mezi obyčejnými vojáky průzkum, kterým bylo zjištěno, že se průměrná slovní zásoba sovětského pěšáka pohybuje v intervalu od 500 do 2000 slov. Někteří z vojáků ani nebyli schopni odpovědět důstojníkům na otázku, kdo je to Stalin, což politickou správu armády šokovalo natolik, že tuto informaci raději utajila. Okamžitě byla zintenzivněna školení a v roce 1939 při zkouškách ze čtení propadlo jen nízké procento pěšáků, kteří navíc do jednoho poznali svého vůdce.⁹

2.1 ODVOD A VÝCVIK

Proces odvodu nových branců nebyl jednoduchý proces. Obvykle trval dva až tři měsíce. V každém okrese jej měl na starost místní vojenský sovět. Jeho povinností bylo posuzovat žádosti o zproštění vojenské služby, odmítat nemocné a duševně zaostalé jedince. Stejně tak měl pravomoc nahlédnout do policejních záznamů, aby odhalil recidivisty a jiné nebezpečné jedince, kterým nemohla být do ruky svěřena střelná zbraň. Na venkově si mladí muži odcházející z domova zpravidla posbírali jen několik málo věcí, nejčastěji čisté spodní prádlo, cukr a tabák, nacpali je do plátěného vaku a po svých se vydali do místního odvodního střediska. Nebylo ničím neobvyklým, že branci dorazili k odvodu značně posilnění vodkou a úřady to tolerovaly jako způsob,

⁹ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 57.

kterým budoucí vojáci tišili stres a obavy. Tento zvyk byl tolerován i před ostrým bojovým nasazením, jelikož vojáky opilé téměř do bezvědomí bylo snazší poslat do jakéhokoliv pekla na frontě.¹⁰

Vojenský výcvik, z armádního hlediska naprosto neposkvrněných jedinců, začínal parní lázní, dezinfekcí oblečení, ostříháním dohola a nekonečnými hodinami politického školení. Po nástupu branci vyfasovali šedozelené uniformy, hrubé vlněné kalhoty, rubašky, řemeny, pláště a holínky. Dočasně vyfasovali i spodky a nátělníky, které však po odevzdání k vyčistění málokdy dostali zpět. Bylo to takové drobné ponižení, jedno z mnoha, které vojáci nemohli nijak ovlivnit. Dalším specifickým vybavením Rudé armády byla absence klasických ponožek. Kdo si je nekoupil, měl smůlu a musel se spokojit s *portjankami* – onucemi. Tyto pruhy látky se omotávaly kolem chodidel a kotníků, přičemž jejich hlavní výhodou byla univerzálnost použití pro každého neohledně na velikost nohou.¹¹

Ruční zbraně fasovali jen důstojníci, nejčastěji to byly revolvery Nagan, jejichž konstrukce pocházela z konce devatenáctého století. Vojíní fasovali polní torny a pouzdra na revolver, do kterých však neměli co dát, dále pytel na oblečení, pytlík se suchary, vlněné pouzdro na polní láhev, malý kotlík, řemen na přepásání pláště, řemen na pušku, prázdné zásobníky a nábojový pás. Zbraně a střelivo byly při výcviku velice vzácné. Většina mužů s nimi přišla do styku poprvé až v bojové operaci. Věci osobní potřeby měly pro vojáky největší hodnotu. Při panickém ústupu před Němci frontovní vojáci raději zahodili těžké pušky než například příborovou lžičku.

Rudá armáda se v průběhu třicátých let velice rychle rozšiřovala. V roce 1934 čítaly ozbrojené síly Sovětského svazu zhruba 885 000 důstojníků a vojáků. V roce 1939 byli v rámci příprav na válku povoláni vojáci ze zálohy a počet stoupl na 1 300 000. Mimo jiné to mělo za následek úbytek prostoru na ubikacích. Dle tabulkových hodnot měl mít každý voják k dispozici 4,6 metrů čtverečních prostoru. Realita však byla naprosto odlišná. Odpovídající ubytování se nedostalo ani důstojníkům, natož obyčejným vojákům. Jeden z nově příchozích vojáků domů napsal: „*Bylo by lepší, kdybych se zabil, než dál žít v téhle díře.*“ Stávalo se, že pro obyčejné vojáky se jednoduše ani místo v kasárnách nenašlo a ti si pak museli hledat ubytování

¹⁰ Tamtéž, str. 59.

¹¹ Tamtéž, str. 60.

ve městě. Často tak pod sebou neměli nic jiného než slámu, neboť matrací měla armáda nedostatek, která byla ideálním semeništěm vší.¹²

Vstup do armády, která byla „pověstná“ ignorováním jakýchkoliv hygienických opatření, kde tekoucí voda a mýdlo patřilo ke vzácným artiklům, kde vojáci každý den dostávali jako proviant černý chleba s čajem, připravil o iluze a sny nejednoho mladého muže. V armádě se bezesporu mnohému naučili, od pěstování brambor po opravu kasárenských budov, máloco z toho bychom však našli v armádních příručkách. Oproti drilu v armádách evropských zemí se téměř nedalo mluvit o vojenském výcviku.

Tato absence bojového výcviku, kdy byla jednoznačně dáována přednost politickým školením, kterými vojáci trávili i deset hodin denně, sehrála značnou roli v nepřipravenosti Rudé armády na válku. Není tedy divu, že na konvenční formy výcviku prostě nezbýval čas. Vojáci se naučili jen základním dovednostem. Uměli pochodovat, zalehnout, vyskočit na povel a vykopat si okop. Základním atributem každého pěšáka by měla být schopnost umět střílet. Problémem Rudé armády však byl nedostatečný počet pušek, které závody vzhledem ke vzrůstajícímu počtu branců prostě nedokázaly vyrábět v dostatečném množství. Vojáci tak cvičili s dřevěnými náhradami, s kterými se však nedalo naučit mířit či zkusit váhu v ruce. Výcvik však netrpěl jen nedostatkem pušek ale například i tanků, které byly nahrazeny lepenkovými maketami. Vlivem uvolněné morálky docházelo ve výcvikových táborech často také k nehodám, kdy opilí vojáci někoho postřelili. Vojáci postrádali motivaci se něco naučit a důvěra k důstojníkům se postupně vytrácela.¹³

2.2 DŮSTOJNICKÝ SBOR

Pro potencionální důstojníky, tedy budoucí elitu Rudé armády, existovaly dva způsoby jak se na takovou pozici vypracovat. Vybraná skupina nadaných se dostala na odpovídající vojenské školy, kde začala s výcvikem dříve než obyčejní branci. Ani ti však nebyli bez šance na kariéru důstojníků. Pokud některý voják dostatečně zapůsobil na své nadřízené politickým uvědoměním či praktickými dovednostmi, čekala ho cesta vzhůru armádní strukturou. „*Žádné povolání není váženější než povolání velitele v Rudé armádě,*“ znělo jedno z hesel tehdejší doby. Pravdou však je, že důstojníci

¹² Tamtéž, str. 61.

¹³ Tamtéž, str. 63.

začali vydělávat více než dělníci v továrnách teprve po roce 1934. Nedostatek vojenského vybavení ani bídny plat neodradil od kariéry důstojníka spoustu mladých kadetů, povětšinou opravdových komunistů, kteří všechny tyto nedostatky přehlíželi. Situace v důstojnickém sboru nastala v roce 1937. Stalinovy čistky armádních a politických elit, které na jaře toho roku vypukly a pokračovaly po mnoho následujících měsíců, měly za následek značné zhoršení kultury ve velitelských sborech. Jednou z popravených osob se kupříkladu stal i náčelník generálního štábu maršál Tuchačevskij. Zločiny, kterých se měl on a jeho kolegové údajně dopustit, zahrnovaly velezradu, trestem tedy nemohlo být nic jiného než smrt. V minulosti byli oběťmi politických čistek civilisté, tentokrát však proces nastartovaný Stalinem otrásl celým armádním vedením.¹⁴

Zatčení Tuchačevského bylo prvním počinem státem řízeného teroru, který dopadl na armádu jakožto nová forma politické kontroly obranného sektoru. Tuchačevskij v tu dobu pracoval na plánech hloubkové obrany, které byly jeho odstraněním znehodnoceny, a generální štáb musel vytvořit zcela nové. Během tří let, od roku 1937 do roku 1939, se důstojnickým sborem přehnal vichřice s nádechem smrti. Z funkcí bylo odstraněno přes 37 000 důstojníků, celkem do roku 1940 bylo v rámci čistek v Rudé armádě a námořnictvu popraveno či posláno do sibiřských gulagů 48 773 lidí. Během posledních tří předválečných let bylo nahrazeno devadesát procent okresních velitelů svými podřízenými či úplnými nováčky. Tento pohyb ve velitelských strukturách způsobil, že se nábor, výcvik, přesuny vojsk a jejich připravenost v předvečer války ocitla v chaotickém stavu.¹⁵

Tento teror měl dopad i na morálku důstojnického sboru. Bylo jasné, že si nikdo nemůže být jistý svým postavením ani životem. Ne všichni zatčení důstojníci byli automaticky popraveni. Někteří se do svých funkcí po čase mohli vrátit zpět. Byli mezi nimi i pozdější klíčové osobnosti sovětského velení, například Konstantin Rokossovskij. Od roku 1937 byl každý aspekt práce důstojníka, jako byl výcvik nebo rozmístění zbraní, předmětem stranické diskuze. Veškerá autorita velení tím byla podkopána a pro samotné důstojníky bylo bezpečnější nepřitahovat pozornost a odpovědnost převádět na jiné.

V roce 1939 byl počet sebevražd mezi mladými kadety a nižšími důstojníky přímo děsivý. Z dopisů na rozloučenou bylo patrné, že je k tomu ve většině případů dohnal strach z odpovědnosti. U jedinců, kteří propadli totálnímu zoufalství, mohla

¹⁴ Tamtéž, str. 68.

¹⁵ Tamtéž, str. 69.

poslední zbytky sil převážit příšerná strava a mizerné ubytování. Jeden mladý podporučík v dopise na rozloučenou napsal: „*Tenhle tvrdý život v zemljance nejsem schopný dál vést. Miluji svou vlast a nikdy bych ji nezradil. Sedí tu však nepřátelé, kteří ohrožují každý krok, o něž se poctivý velitel snaží. Rozhodl jsem si vzít život, i když je mi teprve jedenadvacet let.*“¹⁶

Toto politické vměšování do vojenských záležitostí a fyzická likvidace členů velení armády mělo za následek menší zájem o nábor i udržení stávajících důstojníků. Důsledky tohoto procesu se projeví naplno v roce 1940, kdy nedostatek kvalifikovaných lidí v čele armády dosáhl kritických rozměrů. V létě roku 1941, kdy početní stav Rudé armády přesáhl pět milionů vojáků, měly ozbrojené složky zoufalý nedostatek důstojníků. V době vpádu německých vojsk do Sovětského svazu chybělo armádě odhadem 55 000 důstojníků. V praxi to znamenalo, že jednotkám veleli mladí a v boji nezkušení mladí kadeti, kteří právě vyšli školu.

Řadoví vojáci dokázali poměrně rychle odhadnout neschopnost svých velících důstojníků. V Rudé armádě, na rozdíl od té britské či americké, kde důstojníci na své muže doslova štěkali rozkazy, čímž získali v armádní struktuře nezastupitelnou pozici, důstojníci reprezentovali především politický vzor. Pro již tak čistkami poškozenou prestiž důstojnického sboru byla neschopnost velet pomyslnou třešničkou na dortu, která fatálně podkopávala zbylé množství respektu. Není tedy divu, že k nejběžnějším kázeňským přestupkům patřila neposlušnost a hrubost vůči nižším důstojníkům, kteří měli na starosti výcvik. Jeden mladý bránc si poznamenal: „*Jestli mě pošlou na frontu, odplížím se do křoví. Bojovat nebudu, ale budu střílet lidi, jako je velitel naší jednotky Gorděnko.*“¹⁷

Politika v Rudé armádě ovlivňovala všechno, co důstojník udělal. Politurci a komisaři sledovali činnost jednotlivých důstojníků a nekompromisně trvali na tom, že probouzení třídní uvědomělosti a vštěpování komunistických hodnot musí mít přednost vojenskými záležitostmi. Pokud se důstojník kladl na odpor nebo byl jen nezdvořilý, stálo ho to v lepším případě jen místo. Bylo to nesmyslné uspořádání, které doznalo určitých změn až rok po fiasku v zimní válce s Finskem. Byly zavedeny nové předpisy, které měly důstojníky v armádě udržet. Byla posílena jejich vojenská autorita a zlepšily se i ubytovací podmínky. Ovšem reformu, která by výrazněji oddělila politickou moc od té vojenské, nenavrhli nikdo.¹⁸

¹⁶ Tamtéž, str. 69.

¹⁷ Tamtéž, str. 70.

¹⁸ Tamtéž, str. 71.

3. FIASKO LÉTA 1941 A JEHO DŮSLEDKY

10. dubna 1941 přijala sovětská válečná rada usnesení o tajném uvedení Západního frontu, tedy skupin armád kontrolujících území Polska a Pobaltí obsazené v roce 1939 a 1940, do stavu bojové pohotovosti. Důvod byl jednoduchý. Od ledna 1941 přicházely do Moskvy zprávy o připravovaném německém útoku na Sovětský svaz. Dodávala je skvěle organizovaná síť sovětské výzvědné služby. Mezi Paříží a Berlínem cestoval Leopold Trepper, který shromažďoval informace pro sovětské velvyslanectví v Berlíně. V Bruselu se angažoval další člen sovětské výzvědné služby major Viktor Sokolov, jehož síti se říkalo Rudá kapela. Ve Švýcarsku pak pracoval nejlepší sovětský agent v Evropě Rudolf Rössler zvaný Lucy. Na druhém konci světa v japonském Tokiu pak seděl nejlepší muž sovětské výzvědné služby Richard Sorge, který pracoval jako tiskový poradce tamního německého velvyslanectví. Jeho přesné informace měly na výsledek války na východní frontě obrovský vliv. V době, kdy se na Moskvu nezadržitelně valily německé jednotky, dodal Stalinovu jistotu, že Japonsko nezaútočí na sovětské oddíly v Mandžusku. Na základě těchto informací byly staženy jednotky z Dálného východu a ze Sibiře, které pomohly zadržet Němce před Moskvou. Tyto jednotky se pak angažovaly i ve Stalingradu či u Kursku a podílely se tak na zvratu ve válce.¹⁹

Všichni tito agenti dodali sovětské špionážní službě Rudé armády velké a poměrně přesné informace o německých přípravách na válku. Co nevyzvěděli oni, to dodala americká či britská tajná služba. V jedné ze zpráv, které se dostaly ke Stalinovi na stůl, se objevilo i datum 22. června, tedy přesný termín plánovaného útoku. Není absolutně žádnou pravdou, že se tyto informace ke Stalinovi nedostávaly. Sám se totiž o tuto oblast staral a chápal její význam.

O tom, jak přesné zprávy Sověti měli k dispozici, si Němci udělali obrázek v prvních týdnech války, kdy našli v jednom důstojnickém sejfu mapu Německa s přesně zakreslenými postaveními armád, skupin armád a divizí. Němci dokonce narazili na radiokomunikaci mezi Moskvou a jejím agentem, který Kremlu poskytoval naprosto přesné plány budoucího německého postupu. Zdroj tohoto agenta, který musel jednoznačně pocházet z nejvyššího nacistického velení, se historikům dodnes nepodařilo identifikovat.²⁰

¹⁹ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*. Vyd. 1., str. 138. Překlad Leoš Jaren. Plzeň, 1996, 516 s., [48] s. il. (část. barev.). Military (Mustang). ISBN 80-719-1049-X.

²⁰ Tamtéž, str. 43.

Hitlerova „tajemství“ tak ležela v Moskvě Stalinovi přímo pod nosem. Sověti věděli o plánované operaci Barbarossa téměř vše a mohli tak operaci založenou na momentu překvapení obrátit proti agresorům a Hitlera porazit. Proč tak neučinili můžeme najít v poválečných memoárech maršála Rudé armády A.I. Jeremenka, kde stojí: *„J.V. Stalin jako nejvyšší státní představitel věřil na smlouvu s Německem a nevěnoval symptomům, ze kterých se dal odvodit fašistů na naši zemi, potřebnou pozornost. Považoval informace o nastávajícím německém útoku za lži a provokace západních mocností, které podezříval, že chtějí přivodit krizi ve vztazích mezi Německem a Sovětským svazem a zatáhnout nás do války. Proto v potřebném okamžiku nedal svůj souhlas se spěšnými a rozhodnými obrannými opatřeními na hranici. Obával se, že by to Hitlerovi dalo záminku k útoku na naši zemi.“*²¹

Ohlášený útok se zjevně nehodil do Stalinova konceptu. Stalin chtěl, aby se nacisti se Západem vzájemně vyčerpali bojem a on pak mohl sklidit pomyslnou úrodu. Proto se chtěl za každou cenu vyhnout všemu, co by vyprovokovalo Hitlera k akci. Důvod však mohl být i mnohem prozaičtější. V Rudé armádě tou dobou probíhal proces reorganizace, zejména u tankových sil, a přezbrojování. Armáda do svého vybavení začleňovala nové tanky a letadla.²²

Tak se tedy stalo, že navzdory jasně zjištěnému soustředování německých vojsk a jeho účelu nebyla sovětská pohraniční vojska uvedena do bojové pohotovosti, neproběhla žádná příprava dalekonosného dělostřelectva k nasazení proti německým zálohám na druhé straně hranice ani žádné plánování palebné přehrady z těžkých zbraní. Následky tohoto Stalinova osudového rozhodnutí byly strašlivé.

3.1 VÁLKA ZAČALA

V devět hodin večer 21. června 1941 se sovětským hlídkám vzdal německý ženista a komunista Alfred Liskow, který tajně překročil hranice rozděleného Polska. Varoval Sověty před připravovaným německým útokem. Sdělil Rudoarmějcům, že Němci mají podél hranice rozprostřené dělostřelectvo, které začne během několika hodin bombardovat své cíle. Nad ránem pak dle jeho slov měli německé pozemní jednotky překonat řeku Bug oddělující sovětský a německý sektor. Útok na Sovětský svaz, známý v německých plánech jako Operace Barbarossa, měl začít zdrcující silou. Liskow nebyl jediný přeběhlík té noci. Podobné zprávy předávali dezertéři i jinde na

²¹ Tamtéž, str. 48

²² MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 92.

hranici. Moskva se však předem rozhodla tyto zvěsti ignorovat, protože podle ní to byly akce nastrčených provokatérů. Jeden z přeběhlíků byl dokonce za poskytnutí těchto informací zastřelen. Sám Liskow byl ještě u výslechu, když Němci zahájili dělostřeleckou přípravu.²³

Tu noc se jako první ke slovu dostalo Luftwaffe, které za úsvitu přeletělo vysoko nad sovětským územím. Nejprve vyřadila, i pomocí výsadkových skupin, ze hry nepřipravené sovětské letectvo, jehož většina letadel, odhadem 1500 strojů, nestačila ani vzlétnout do vzduchu a byla zničena rovnou na letištích. Poté se bombardovací svazy Luftwaffe vydaly bombardovat strategické cíle – Bialystok, Kyjev, Grodno, Brest, Rovno, Kovno, Tallin a Rigu. Pozemní útok pak začal přesně ve 3:15 ráno. Pozemní sovětské hlídky střežící most přes Bug byly německými protějšky vyzvány k diskuzi o „závažných záležitostech“. Poté co se hlídka poslušně objevila, skosila je kulometná palba německých útočníků.²⁴

Problémem strategických plánů Rudé armády bylo to, že nepočítaly s obranným vedením boje. Plány byly stavěny především na ofenzivní doktríně Rudé armády, která počítala s rozdrčením nepřítele hned na hranicích nebo na jeho území. Vzhledem ke zdrcujícímu úderu, který Wehrmacht Sovětům zasadil na všech frontách, se tyto plány ukázaly jako nepoužitelné. Velení, personálně obsazené mladými nerozhodnými důstojníky, kteří byli nezkušení a navíc měli strach z nadřízených, dávalo jednotkám nesmyslné rozkazy v souladu s těmito strategickými plány, což mělo za následek obrovské ztráty na životech při nulovém efektu odrazu německých útočníků. Sám Stalin 22. června odpoledne prohlásil: *„Naši velitelé frontů nemají dostatečné zkušenosti s řízením bojových akcí vojsk a patrně jsou trochu na rozpacích.“* 23. června vyhlásilo prezídium Nejvyššího sovětu mobilizaci ročníků 1905 – 1918 na území všech vojenských okruhů (mimo Středoasijského, Zabajkalského a Dálnovýchodního) a zároveň vyhlásilo na evropské části země válečný stav. Vojenské orgány převzaly funkce orgánů státní moci v obraně, kontrolu nad veřejným pořádkem a státní bezpečností. Dále měly právo zapojit do obrany státu pracující lid a použít všech dopravních prostředků k ochraně důležitých vojenských a národohospodářských objektů.²⁵

To, v jakém chaosu se Rudá armáda v prvních okamžicích střetnutí nacházela, je možné si udělat obrázek ze Žukovových pamětí: *„Ani večer 22. června, nehledě na*

²³ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 50.

²⁴ Tamtéž, str. 14.

²⁵ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy I. díl*. 3. české vyd., (V Našem vojsku 2.), str. 278 Praha: Naše vojsko, 2005-2006, 349 s., 3 sv. ISBN 80-206-0794-3.

*podniknutá energická opatření, nedostal generální štáb od štábů frontů, armád a letectva přesné údaje o našich a nepřátelských vojscích. Zprávy o tom, jak hluboko nepřítel pronikl na naše území, si dosti odporují. Chybějí přesné údaje o ztrátách letectva a pozemních vojsk. Je pouze známo, že letectvo Západního frontu utrpělo velmi vážné ztráty. Generální štáb a lidový komisař se nemohou spojit s veliteli frontů Kuzněcovem a Pavlovem, kteří, aniž podali lidovému komisaři hlášení, odjeli někam k vojskům. Štáby těchto frontů nevědí, kde jsou nyní jejich velitelé. Pokus štábů frontu spojit se přímo s vojsky nebyl úspěšný, neboť s většinou armád neexistuje linkové ani radiové spojení.*²⁶

Německé síly byly soustředěny do třech skupin armád, kdy každá armáda měla stanoven směr a cíle svého tažení. Skupina armád Sever měla pod vedením polního maršála von Leeba namířeno na Leningrad a Pobaltí. Skupina armád Střed pod vedením maršála Bocka měla namířeno na Brest-Litevsk, Smolensk a Moskvu. Skupina armád Jih pod vedením maršála Rundstedta měla namířeno na Ukrajinu a Doněckou pánev. Proti nim stály fronty Severozápadní (dříve Pobaltský), Západní a Jihozápadní (dříve Kyjevský). Taktika německých armád bleskové války přinesla nacistům úspěch v západní Evropě, a tak nemělo německé velení důvod něco měnit. Prvních čtrnáct dní Němci na některých úsecích fronty postoupili až 600 kilometrů na východ. Bylo to způsobeno především tím, že Sověti hráli v červenci o čas a jednotky často takticky ustupovaly, aby mohly vybudovat obranná postavení. Rozkaz maršála Timošenka, velitele Západního frontu, svému podřízenému zástupci maršálu Jeremenkovi zněl jasně: *„Získat čas, zastavit na východ postupující německé tanky! Vybudovat obrannou linii, ať to stojí, co to stojí!*²⁷

Příkladem doslovného plnění takových rozkazů může být boj 117. střelecké divize 21. armády. Ta 6. července dorazila do města Žlobin na Dněpru, kde se střetla s Němci v rámci obranné operace o Kyjev, která byla předem prohraná a 21. armádu stála denně tisíc mužů. Bitva trvala osm hodin, po nichž Žlobin padl a zbytky divize ustoupily na východní břeh Dněpru. Ještě předtím, než město opustili, podařilo se vojákům zničit tamní mosty a k tomu osm nepřátelských tanků. Vojáci byli vyčerpaní, nevyspalí, hladoví a mnozí z nich ranění. Přesto měli následujícího dne nařízen další čelní útok. Stejně jako uplynulý den vrhali velitelé bezohledně své muže proti německým tankům. Jedinou morální vzpruhou sovětských vojáků byl jejich jednohlasný pokřik „urááá“, který Němcům naháněl opravdový strach. Většina vojáků měla jen

²⁶ Tamtéž, str. 256.

²⁷ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 39.

pušku Mosin-Nagant z roku 1890 a bajonet. Granáty ani Molotovovy koktejly neměli k dispozici a tak se proti tankům vrhali doslova s holýma rukama. Do útoku se hnala vlna za vlnou, po celé hodiny, za zvuku německé střelby, rachotu tanků, křiku a skřípotu ocele o kosti. Byl to styl boje hraničící s tupostí, jaký sovětští vojáci v prvních týdnech praktikovali téměř všude a který překvapil i samotné Němce. Ti při pátrání, proč tomu tak je, z výpovědí zajatých sovětských důstojníků zjistili, že v Rudé armádě je za ztroskotání útoku zodpovědný velitel. Ten žene své muže proti danému cíli bez ohledu na lidské životy, které nejsou v Rudé armádě rozhodujícím hlediskem tak jako v pozemních armádách západních zemí. Velení Rudé armády se často nerozpakovalo obětovat obklíčené jednotky, pokud z toho plynuly strategické výhody. Tímto beznadějným čelním útočením Rudá armáda přišla v letních měsících roku 1941 o celé divize.²⁸

Do konce srpna 1941 bylo v německých rukou Pobaltí, Bělorusko a téměř celá Ukrajina. Tou dobou byl i Leningrad odříznutý od hlavní zásobovací tepny – železnice u Mgy. Němci od Skupiny armád Sever odklonily část vojsk jižním směrem, které měly podpořit tažení na hlavní cíl operace Moskvu – duchovní, hospodářské a politické centrum Sovětského svazu. Na podzim, kdy Wehrmacht stál necelých sto mil od Kremle, to vypadalo, že jsou Němci na nejlepší cestě hlavní město dobýt.

3.2 BITVA U BIALYSTOKU

Na nebezpečí možnosti obklíčení v Bialystockém výběžku upozorňovali někteří sovětští důstojníci včele se Žukovem už v roce 1940. Víra v dodržení předválečného sovětsko-německého paktu způsobila, že z této hrozby nebyly vyvozeny žádné důsledky. Němci na výběžek zaútočili přesně tak, jak Žukov rok předtím předpovídal. Tedy ze severu a z jihu. Útok se účastnila 3. a 2. pancéřová armáda spolu s masivní leteckou podporou. Proti stála hlavní vojska Západního frontu pod velením generála Pavlova. Na sovětské straně však vládl naprostý chaos. Nebyly k dispozici informace o německých pozicích, německé letectvo narušilo infrastrukturu, vázlo zásobování a sovětské tanky neměly dostatek nafty k manévrování. Na protiútok Rudé armády Němci narazili až po 60 kilometrech směrem na východ. Ten byl však neúspěšný a 27. června se obě německé armády spojily východně od Minsku. Němci tak postoupili 300 kilometrů do Sovětského území a vytvořili si dobrou výchozí pozici k útoku na Moskvu. O dva dny později padlo běloruské hlavní město do německých rukou.

²⁸ Tamtéž, str. 74.

Celkem bylo zničeno dvacet dva střeleckých divizí, sedm tankových divizí, šest motorizovaných brigád a tři divize kavalerie. Pro Rudou armádu to byla první obrovská porážka toho léta. Němci zajali 325 000 sovětských vojáků, přičemž dalších 250 000 se obklíčení stačilo na poslední chvíli vyhnout, bylo ukořistěno přes 3000 tanků a necelé 2000 děl. Podařilo se uprchnout i generálu Pavlovovi, který byl poté povolán do Moskvy, kde byl obviněn jako zrádce a popraven. Je nutno podotknout, že za obrovskou porážku to lze chápat v běžném evropském měřítku. Sovětský svaz a Stalin praktikovali jiné počty. Ztráta 300 000 mužů v zemi se 190 miliony obyvatel a s možností mobilizace 16 milionů vojáků nepůsobila nijak fatálně.²⁹

Samostatnou kapitolou této bitvy se stalo střetnutí obou vojsk v Bělověžském pralese. Název jediného zachovaného pralesa V Evropě se zapsal krvavým písmem do německé paměti. O tom, že jsou Rusové mistry boje v lese, se Němci mohli hned v prvních dnech střetnutí přesvědčit na vlastní kůži. Ti měli naopak jen málo zkušeností s tímto obtížným způsobem boje v bažinách a neobhospodařovaných bukových lesích. Wehrmacht v podobných podmínkách prakticky necvičil, na rozdíl od Sovětů, kteří se mu věnovali dosti intenzivně. Rudá armáda svá obranná postavení v takových podmínkách nestavěla před lesem nebo na jeho okraji, jako to dělala německá pěchota, nýbrž hluboko v lese a s velkou oblibou za bažinatými místy. Sovětští vojáci v takových podmínkách dávali přednost boji z blízka, muže proti muži, na který byli cvičeni. Němci se také přesvědčili o tom, že Sověti ovládají umění infiltrace do nepřátelských linií. Ta probíhá hlavně v noci, kdy se vojáci rozptýlí, dorozumívají se zvířecími hlasy a u cíle se opět shromáždí do úderné jednotky. Obětí této taktiky se stal štáb jednoho německého pluku. Ve dvě hodiny ráno Sověti obklíčili velitelské stanoviště pluku, vtrhli dovnitř a bodáky zmasakrovali přítomné Němce.

Specifikem Sovětů bylo neobvyklé stavění okopů pro střelce. Ty nebylo možné zepředu vůbec rozeznat, dalo se z nich totiž střílet jen směrem vzad, což umožňovalo zabít nic netušícího nepřítele, který prošel kolem. Pokud německá pěchota vykácela široké průseky, chovali se Rusové jako Indiáni. Vysekali si mláží jen do výšky boků a udělali si střelecké tunely směřující dopředu a do stran. Tak si vytvořili maskování i prostor pro střelbu zároveň. Z radiogramu jednoho německého plukovníka: „*Musíme najít a zlikvidovat základnu Rusů, ze které podnikají neustálé pokusy o probití z obklíčení, musíme je v lesích vyslídit. Rusové bojují fanaticky a jsou vedeni těmi odhodlanými důstojníky a komisaři, kteří nezažili paniku prvních porážek.*“ Němci se

²⁹ SOLONIN, Mark. 23. červen, aneb, *Opravdový den "M"*, str. 39. Praha: Naše vojsko, 2010, 479 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-206-1104-8.

s tímto způsobem boje museli učit vypořádat „za běhu“, za což jejich divize zaplatily vysokou daň.³⁰

3.3 BITVA O SMOLENSK

Dalším významnou operací letních bojů prvního roku Velké vlastenecké války, jak byl střet s nacistickým Německem v Sovětském svazu nazýván, byla bitva u Smolenska. Město tvořilo důležitý dopravní spoj 350 kilometrů západně od Moskvy, který se stal cílem skupiny armád Střed. Cílem Wehrmachtu bylo rozdělení Západního frontu, obklíčení sovětských vojsk v této oblasti, čímž by si otevřeli přímou cestu na Moskvu. Němci zde soustředili dvojnásobně silné uskupení co do počtu vojáků, děl i letadel. V tankových jednotkách, jejichž nedostatkem tou dobou trpěla celá Rudá armáda, měli téměř čtyřnásobnou převahu.

Útok ve směru na Smolensk byl zahájen 10. července, kdy se německým jednotkám podařilo dostat na druhý břeh Dněpru. 3. a 2. tanková skupina, které postoupily za deset dní asi o 200 km, měly za cíl rozetnout Západní front na tři části a zlikvidovat ho. Sovětská vojska však nasadila v prostoru Velkých Luk čerstvé síly a v urputných bojích způsobila skupině armád Střed značné ztráty a částečně ochromila její údernou sílu. Němci byli poprvé od počátku východního tažení nuceni přejít do obrany. Situace se změnila až po přísunu nových tankových jednotek. Dne 14. července zoufalá Rudá armáda v bojích poprvé použila nejúčinnější sovětskou zbraň. Ta byla natolik utajovaná, že ani neměla název, dokud ji vojáci nepojmenovali ženským jménem „Kaťuša“. Jednalo se o salvový raketomet BM-13-16, kterým sovětská konstruktéři dokázali, že se mohou rovnat nejlepším na světě.

Maršál Jeremenko po válce na první nasazení této zbraně vzpomínal takto: *„Poprvé jsme tuto skvělou zbraň vyzkoušeli v Rudni u Smolenska. Odpoledne 15. července se země otřásla neskutečnou explozí proudových min, vržených do vzduchu jako komety s rudým ohonem. Účinek simultánní exploze těchto min byl ohromující. Němci panicky prchali, a dokonce i naši vojáci, kteří z důvodů utajení nebyli o možnosti nasazení této zbraně předem informováni, se hnali zpět od frontové linie.“*³¹

³⁰ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 54.

³¹ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 95.

Obrázek 1: Sovětský salvový raketomet zvaný Kat'uše

Zdroj: Válka.cz. *Raketometry a taktické raketové systémy* [online]. [cit. 1-2-2014]. Dostupné z <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/11627>

Ve středu Západního frontu probíhaly tuhé boje s hlavním německým uskupením směřujícím přímo na Smolensk. 20. armáda se dlouho na široké frontě bránila náporu německé armády, nedokázala ho však zadržet. Guderianovy tankové svazy 9. německé armády pak jednoduše objely silně opevněná města Orša, Mogilev, Rogačev a vtrhly do Smolenska. Maršál Timošenko se pokusil tyto svazy napadnout z boku a zachránit tak Smolensk. Jeho plán však ztroskotal. 15. července se podařilo německým tankovým skupinám za letecké podpory obsadit dálnici a železniční trať směrem na Moskvu. Město tak zůstalo bez zásobování a patnáct sovětských divizí skončilo v obklíčení.³²

Sovětské velení chtělo město udržet za každou cenu. Toto město bylo stejně jako později Stalingrad symbolem a strategicky životně důležitým bodem. Smolensk byl pomyslným zámekem k branám Moskvy, národní pevností na horním Dněpru. Napoleon zde v srpnu 1812 vybojoval vítězství, které mu umožnilo dostat se až do hlavního města. Přesně o tři měsíce později ho však na tomtéž místě porazil carský generál

³² CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 68.

Kutuzov. Nebylo tak divu, že téměř o 250 let později Sověti toto město bránili s urputnou odvahou sobě vlastní.

Generál Jeremenko vydal rozkaz k totální obraně města. Na ulicích stály barikády, byly vybudované lehké a těžké bunkry. Každý dům a každý sklep se stal hnízdem zarputilého odporu. Dělníci z místních továren i ostatní pracující lid dostal zbraně a společně s oddíly státní policie a milice bojovali v ulicích města. Dostali rozkaz svoje bloky domů buď uhájit, nebo zemřít. V severní průmyslové části města bojovala NKVD spolu s dělnickou milicí. Dům za domem, sklep za sklepem musely být dobyté pistolí, ruční, granátem, bajonety i ostřím polních lopatek. Přes heroické nasazení obránců Smolensk 16. července padl. Němcům se tak za 25 dní podařil splnit první operační cíl plánu Barbarossa. Mechanizované jednotky Skupiny armád Střed za sebou měly 700 km sovětského území a 350 kilometrů do Moskvy.³³

Ztráty byly zdrcující. Němci zajali 310 000 vojáků, ukořistili 3200 tanků a 3000 děl, sami pak přišli o 250 000 mužů. Jediným „vítězstvím“ bojů u Smolenska bylo zdržení skupiny armád Střed při útoku na Moskvu, které dovolilo Sovětům zorganizovat její obranu.³⁴

3.4 KYJEVSKÁ OPERACE

Po pádu Smolenska žádný generál, žádný důstojník ani žádný voják obou stran nepochyboval o tom, že dalším cílem bude srdce sovětské říše - Moskva. Pokud by padlo toto duchovní a politické centrum, dalo se předpokládat, že by to zemi uvrhlo do vnitřních nepokojů, probudilo neshody a smetlo vládnoucí režim. Zatím Němcům vycházelo vše podle plánu. Wehrmacht měl nad Rudou armádou jednoznačnou převahu, k taktice operativního ústupu, která kdysi vedla v konečném důsledku k porážce Napoleona, se Sověti neuchýlili, navíc na mnoha místech vítali místní občané Němce jako osvoboditele. Hitler však svým dalším krokem všechny doslova šokoval. Hitlerův rozkaz z 21. srpna zněl následovně: *„Tím nejdůležitějším cílem, který je třeba dosáhnout ještě před nástupem zimy, není obsazení Moskvy, nýbrž zabránění Krymu, průmyslové a uhelné oblasti na Donu a odříznutí ruských dovozů nafty z oblasti*

³³ Militaria. *Jak Rudá armáda nedůstojně ustupovala až k Moskvě* [online]. [cit. 2-2-2013]. Dostupné z <http://www.militaria.cz/cz/clanky/valky-a-valecnici/jak-ruda-armada-nedustojne-ustupovala-az-k-moskve-.html>

³⁴ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 70.

*Kavkazu, na severu pak obklíčení Leningradu a spojení s Finy.*³⁵ Všichni v německém generálním štábu měli pocit, jako by dostali ránu do hlavy. Německý generál Halder tento krok po válce označil za osudový ve východním tažení.

Na konci srpna se tak na Hitlerův rozkaz německé tankové jednotky začaly přesunovat do týlu sovětského Jihozápadního frontu. Ve stejnou dobu již Němci jižně od Kyjeva obsadili několik nástupních území. Velení Rudé armády stálo před velice těžkým rozhodnutím – udržet obranu na Dněpru nebo stáhnout svoje jednotky směrem na východ a vyrovnat tak frontovou linii. Na Dněpru však byla příliš silná strategická pozice než aby mohla být jen tak bez boje opuštěna a přenechána nepříteli. Výhodou sovětských obránců bylo to, že postavení obrany na břehu řeky je snadnější než na rovině. Ústup byl považován jen za nejkrajnější řešení. Sovětské velení se však i v době, kdy zajatí němečtí vojáci i letecký průzkum napovídal blížící se katastrofu, odmítlo vzdát myšlenky, že hlavním cílem není Moskva. Jihozápadní front tou dobou trpěl jako celá Rudá armáda hrozivým nedostatkem obrněných sil a proti blížícím se německým tankovým divizím neměl fakticky čím bojovat. Hlavní mechanizované síly byly zničeny již v červnu. Například 21. sovětská armáda v tu dobu disponovala pouhými šestnácti tanky.

Guderianovy tankové jednotky mířící na jih z oblasti čerstvě dobytého Smolensku tak neměly větší problémy začátkem září prolomit sovětskou obranu u městečka Lochvica 200 kilometrů východně od Kyjeva. Guderian pronikal do týlu vojsk Jihozápadního frontu, která bránila hlavní město Ukrajiny. Byl nejvyšší čas vydat rozkaz k jejich stažení, ovšem sovětská rozvědka ještě neměla informace o novém vývoji situace a velení váhalo s rozhodnutím. Maršál Jeremenko k tomu poznamenal: *„Nepřítel zaútočil na jihu...Naše vrchní velení a velení frontu vojsk v té době nemělo žádné podklady o tom, že směr útoku německé Skupiny armád Střed byl změněn a zaměřen na jih. Tato hrubá chyba generálního štábu nás na jihu dostala do velmi zlé situace.*³⁶

Němci posílili nástupní prostor v oblasti Dněpru dalšími jednotkami a postavili grandiózní plovoucí most, po kterém se okamžitě začaly v noci přesunovat tankové svazy k dolnímu toku Dněpru. Ty se poté spojily s německými vojsky v Lochvici. Rozkaz k ústupu přišel pozdě. Všechny sovětské jednotky Jihozápadního frontu zůstaly obklíčené u Kyjeva. Kyjevský kotel drží smutný rekord. Byl největším obklíčením v historii válek. Rudá armáda v něm přišla o pět celých armád a další dvě

³⁵ Tamtéž, str. 71.

³⁶ Tamtéž, str. 86.

byly z velké části zničeny. V kotli zůstal milion sovětských vojáků (665 000 zajatých, zbylých více než 300 000 padlo nebo bylo zraněno), z toho se podařilo uprchnout či probít jen patnácti až dvaceti tisícům z nich. Hlavní boje v kyjevském kotli probíhaly do 26. září, kdy ukrajinské hlavní město padlo. Němci vedle obrovského množství zajatců ukořistili i 3700 děl a téměř 900 tanků.

Byla to především Stalinova obrovská porážka. Když Němci zajali sovětského generála Potapova, zajímalo je, proč se Sověti včas nestáhli. Dostalo se jim této odpovědi: „*Front už rozkaz k vyklizení vydal. Už jsme zahájili ústup směrem na východ, když nás rozkaz z nejvyššího místa, přinutil k tomu, abychom se otočili a jednali podle zásady „stát a držet pozice, v případě nutnosti i zemřít.“*³⁷ Velení frontu žádalo Stalina 9. září o souhlas vydání Kyjeva a povolení ústupu. Sovětský diktátor však dostal zuřivý záchvat a vydal rozkaz „stát a zemřít!“. Tento rozkaz stál Rudou armádu milion vojáků, znamenal ztrátu Ukrajiny a otevření cesty na Krym a Kavkaz. Přesun německých vojsk směrem na jih však dal Rudé armádě čas na konsolidaci sil k obraně hlavního města.

3.5 MORÁLKA SOVĚTSKÝCH VOJÁKŮ

V létě roku 1941 byly obklíčeny a zajaty miliony vojáků Rudé armády. Jiní, s nedostatečným výcvikem, kteří stěží znali své druhy, natož slabiny své výzbroje, byli vrháni do boje proti nepříteli, který byl po předchozích úspěšných taženích v Evropě naplněný naprostou sebedůvěrou. Do konce roku 1941 skončily v zajetí dle odhadů více než tři miliony sovětských vojáků. Samotní Němci nebyli na takové množství vůbec organizačně připraveni. Na jejich ubytování před samotným tažením nikdo nepomyslel, neboť dle nacistického myšlení za to životy Sovětů ani nestály. Wehrmacht zavíral sovětské vojáky do jejich vlastních kasáren, vězení, jiné nechal živořit bez vody a jídla uprostřed plání obehnané ostnatým drátem. Mezi vojáky začaly kolovat zvěsti o německých zvěrstvech páchaných na Židech a komunistech, mučení, popravách a sadismu dozorců.

³⁷ Tamtéž, str. 102.

Jeden sovětský politruk si poznamenal: „Ústup způsobil slepou paniku. Když začne ostřelování, formace se hroučí, mnozí prostě prchají do lesů. Celé zalesněné území v oblasti frontové linie je plné takových uprchlíků. Mnozí odhodí zbraně a jdou domů. Mají nesmírné obavy z obklíčení.“³⁸

Obrázek 2: Typický obrázek léta 1941

Zdroj: Wikipedie. *Východní fronta (druhá světová válka)* [online]. [cit. 6-2-2014]. Dostupné z [http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchodn%C3%AD_fronta_\(druh%C3%A1_sv%C4%9Btov%C3%A1_v%C3%A1lka\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchodn%C3%AD_fronta_(druh%C3%A1_sv%C4%9Btov%C3%A1_v%C3%A1lka))

Reakcí na tyto zprávy bylo nařízení Nejvyššího sovětu armádě trestat takové dezertéry. Byly zřízeny tříčlenné tribunály operující na frontě, které měly právo vykonávat trest smrti po informování Moskvy a ostatní tresty na místě. To dávalo těmto tribunálům velice široké pravomoci, které si někteří velitelé vyložili po svém. Jeden poručík zastřelil tři „své“ vojáky jen proto, že přišli k jeho jednotce prosit o jídlo. Trestání se však netýkalo jen řadových vojáků ale i důstojníků. Poprava Pavlova a dalších vysoce postavených důstojníků ukázala, že při selhání je jediným východiskem kulka buď od nacistů, nebo NKVD. V srpnu Stalin vydal rozkaz, jež označoval každého důstojníka či politruka, který si v bitvě odstranil hodnostní označení, ustoupil do týlu

³⁸ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 98.

nebo se vzdal, za dezertéra. Takoví mohli být na místě zastřeleni svým nadřízeným. Nově také byly posílány do vězení celé rodiny těchto „dezertérů“.³⁹

Rudá armáda přišla od června do prosince 1941 celkem o necelé čtyři miliony vojáků, z toho milion padnul a zbytek padnul do německého zajetí. Poměr ztrát mezi armádami za toto období byl přibližně osm ku jedné v neprospěch Sovětů. Tyto ztráty představovaly přibližně 80% početního stavu Rudé armády na počátku války a 60% vojenských ztrát Sovětského svazu během celé války. Ztráty na tancích a obrněných vozidel za prvních pět měsíců konfliktu činily 20 000 vozidel, což přesahovalo šestinásobek německých sil z června 1941.⁴⁰

³⁹ Tamtéž, str. 100.

⁴⁰ Druhá světová válka. *Rudá armáda v roce 1941* [online]. [cit. 7-2-2014]. Dostupné z http://druhasvetova.kx.cz/?p=armada/ruda_armada/Ruda_armada_v_roce_1941

4. ROLE RUSKÉHO PODNEBÍ

Podmínky pro boj v Rusku jsou naprosto odlišné, než jaké známe ve střední a západní Evropě. Neobvyklé ruské klima je specifikem této země, které ovlivňuje terén a vegetaci a obecně určuje životní podmínky zanechávající stopy na jejím obyvatelstvu. Ten, kdo prvně vstoupí na ruskou půdu, si okamžitě uvědomí zážitek něčeho nepoznaného až primitivního. To samé v létě roku 1941 poznali i němečtí vojáci. Ti okamžitě vycítili zvláštnost země, do které právě vstoupili, a brzy na vlastní kůži pocítili, že proti nim nestojí jen nepřítel ale i mocná příroda. Příroda, která se později ukázala jako důležitý spojenec nevojenského charakteru. Boj proti tomuto neobvyklému spojení byl pro Wehrmacht krutým trestem, za který zaplatil vysokou daň. Vítězství nad zuřícími přírodními živly bylo z německého pohledu prakticky nemožné, neboť Wehrmachtu chyběl odpovídající výcvik, výstroj i povědomí o divokosti ruské přírody. Německé velení při plánování Operace Barbarossa předpokládalo snadné vítězství do čtyř měsíců, kdy měla být Rudá armáda zničena na západním břehu Dněpru. S prováděním bojových operací za kruté zimy, sněhu a bahna se nepočítalo.⁴¹

4.1 JARO A PODZIM

Jarní a podzimní deště spolu s bahnem mají na vojenské operace v evropském Rusku rozhodující vliv. Obě období jsou si velice podobná. Bahno je během tohoto období dominujícím faktorem. Jarní tání sněhu je doprovázeno nejen bahnem ale i rozsáhlými záplavami. V otevřeném terénu se člověk boří často po kolena, zpevněné silnice povolují a vozidla jsou nucena zastavit. Tato období jsou největším nepřítelem pohyblivého vedení války na ruském území. Především agresor snažící se o udržení iniciativy je bahnem postižen mnohem více než obránci. I z tohoto důvodu Rudá armáda v tomto období nepokračovala ani nezahajovala rozsáhlé bojové operace. Například 18. dubna 1942, v prvním teplém dni jara, Sověti zastavili rozjetou zimní ofenzívu zahájenou před Moskvou. Pokud byli k pohybu navzdory blátu donuceni, sovětské tanky se jen bezmocně zahrabaly do bahna a při nutnosti rychlého ústupu byly zpravidla ztraceny.⁴²

⁴¹ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 80.

⁴² RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 153.

Mimořádně vysoké ztráty tanků a motorizované techniky způsobené bahnem zaznamenali i Němci. Například během podzimu 1941 přišla jedna tanková divize o šedesát procent tanků, aniž by padl výstřel. Pokud vezmeme v úvahu produkci německé výroby, která byla schopna dodat 85 tanků měsíčně, jednalo se vážné ztráty. Bahno také stálo za některými neúspěšnými vyprošťovacími akcemi. V únoru 1944 Sověti obklíčili dva německé sbory, na jejichž záchranu se vydaly tankové svazy. Jejich postup a snaha o proražení obklíčení byla zmařena všudypřítomným bahnem. O měsíc později se sovětským jednotkám podařilo obklíčit šest tisíc německých vojáků. Na jejich záchranu se vydalo 35 Tigerů a 100 Pantherů, uvízli ovšem na půli cesty v bahně a jejich vyprošťování trvalo stovky hodin.⁴³

Obrázek 3: Německá kolona uvízlá v bahně

Zdroj: Fisherklub.cz. *Identifikační známky* [online]. [cit. 2-2-2014]. Dostupné z <http://www.fisherklub.cz/?q=identifikacni-znamky&page=3>

Silniční síť tehdejšího Sovětského svazu byla velice řídká a nevhodná pro trvalé zatížení těžkými vozidly. Jarní tání a bahno měly na dopravu ničující dopad. Většina silnic neměla dobré základy a nasátím vody se i pod malým zatížením propadala. Německé velení nemělo o tom, jak to na jaře a na podzim v Sovětském svazu vypadá,

⁴³ Tamtéž, str. 155.

nejmenší představu. Toto nevědomí stálo Wehrmacht nemalé ztráty na vozidlech a technice. Specifikem „ruského podzimu“ jsou nečekané výkyvy teplot, kdy se neočekávaně dostaví první mráz trvající až do jara. Na vlastní kůži to na podzim 1941 zažila německá kolona uvízlá v bahně, kterou náhlý mráz doslova přikoval na několik měsíců na místě.

Sověti účinky bahna na přesuny vojsk znali, a proto se omezovaly jen na silnice s pevným povrchem. Pásky sovětských tanků byly dostatečně široké na to, aby mohly jet podél silnic, zatímco na samotné silnice mohla jen lehká technika. Jejich metody po prvních zkušenostech s bahnem v roce 1941 převzali i Němci.⁴⁴

4.2 LÉTO

V Rusku přichází všechna roční období nečekaně náhle. To platí i pro léto, kdy přes noc zmizí všechny známky jara, země tvrdne, silnice vysychají, bahno se mění v tvrdou kůru a prach. Silnice i otevřený terén jsou bez potíží sjízdné. Vysoké letní teploty snižují hladiny řek, které je tak snazší přebrodit. Léto je v Rusku nejvhodnějším obdobím pro vojenské operace.

Největší nebezpečí v létě představovaly prudké bouře, které změnilly suché cesty na bahnitě pasti. V srpnu 1941 se v blízkosti Kyjeva spustil liják, pluk jedné německé motorizované divize blokující sovětské jednotky dostal rozkaz k přesunu, jenže uvízl v hustém blátě. Toho využily přítomné sovětské tankové síly, které se po rozbředlé půdě mohly díky svým širokým pásům pohybovat, a zaútočily na týl nepřítele. Němci ve vzniklé panice zapálili vlastní vozidla a dala se na rychlý ústup. Případů, kdy bahno zastavilo německé jednotky a pomohlo rudoarmějcům dostat se z obklíčení, bylo v letních měsících roku 1941 mnoho.⁴⁵

Další pohromou číhající v létě na německé tažení byl prach a písek. Mnoho německých tanků nemělo prachové filtry, a pokud ano, byly brzy ucpané. Motory se v takových případech zadřely a technika byla nepoužitelná. Tankům, které nástrahy prachu přežily, prachové částice snížily výkon motoru a zvýšily spotřebu. Pro takto poškozené tanky znamenalo podzimní bahno poslední ránu.

Něčím zcela novým byla pro Němce sovětská taktika používání lesního požáru jako zbraně za horkého letního počasí. Když léto vrcholilo a lesy byly vysušené,

⁴⁴ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 202.

⁴⁵ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 163.

používali ustupující sovětské jednotky jako nástroj ke zdržení nepřítele zapálený les. Praskání hořících stromů, štiplavý šedočerný dým, nesnesitelný stále stoupající žár a pocit nejistoty znamenaly pro Němce fyzické i psychické vypětí. Vojáci se museli probíjovat kilometry hořícího lesa, aby poté narazili na sovětské opevněné bunkry.⁴⁶

4.3 ZIMA

Zima trvá v evropské části Ruska na jih od polárního kruhu pět až šest měsíců do roka. Ta na přelomu let 1941 – 1942 byla obzvlášť krutá, což Němci pocítili především u Moskvě. Tam tehdejší průměrná lednová teplota činila -35°C a 26. ledna byla v té samé oblasti zaznamenána nejnižší teplota celého východního tažení -53°C . Počátkem prosince se německá 6. tanková divize nacházela jen patnáct kilometrů od sovětského hlavního města, když najednou teploty padly hluboko pod bod mrazu, což spolu s protiofenzívou čerstvě povolanych sibiřských jednotek znemožnilo další postup. Vojáci Wehrmachtu nedokázali v mrazu, jaký nikdy nezažili, pořádně mřířit, navíc jim vlivem počasí selhávali zbraně. Mechanizovaným jednotkám zamrzaly kapaliny. Němci svá postavení dokázali držet do 5. prosince, poté se pod tíhou sovětské ofenzívy museli stáhnout.

Sovětská taktika útoku v zimním období spočívala ve využívání existujících silnic nebo po nově vytvořených cestách vytvořených projetím tanků. Sovětské tanky, hlavně T-34 a supertěžké KV-1, KV-2, mohly jezdit hlubokým sněhem díky svým širokým pásům. V těch spočívala jejich vynikající mobilita v zimních bojích na rozdíl od německých tanků, které zapadaly hluboko do sněhu. Němci sice časem začali používat široké snímatelné pásy, ovšem na druhé straně to znemožnilo jejich přesun po železnici na nedostatečně širokých německých vagónech. Sovětská pěchota často následovala hned za svými tanky ve stopách jejich pásů. Jindy si vojáci v hlubokém sněhu vyšlapali koryto přímo k německým pozicím, ovšem tato taktika si vyžádala těžké ztráty. Za hromadných útoků se Sověti obvykle náhle vynořili z lesa a prodírali se sněhem k nepřátelským postavením, jak nejrychleji to šlo. I zde velení posílalo do útoku jednu vlnu za druhou, kterou neměli němečtí kulometčící problém odrazit. Toto bezhlavé útočení se opakovalo do doby, než byli Rusové zdecimováni ztrátami nebo dokud se nepovedlo prolomit obrannou pozici nepřítele.⁴⁷

⁴⁶ Tamtéž, str. 170.

⁴⁷ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 125.

Ruská taktika infiltrace byla nejefektivnější v zimě, protože německý systém obrany spočíval v pevných opevněných bodech. Sověti se tyto body snažili rozdělit a zničit obranné síly, k čemuž používali především speciálně vycvičené lyžařské jednotky, výsadkové jednotky a partyzány. Například koncem března 1942 se pod ochranou tmy v lesích naproti německým opevněným pozicím tankové divize shromáždila sovětská lyžařská brigáda 39. gardové armády. Za rozbřesku byl zahájen útok proti německým postavením. Němci se však pomocí větší palebné síly v podobě pušek, kulometů a děl ubránili. Ti ze sovětských vojáků, kteří tuto krvavou lázeň přežili, se zahrabali do sněhu a museli doufat, že se jim pod rouškou noci podaří dostat zpět do lesa.

Sovětský útok ztroskotal především na absenci momentu překvapení. Za mrazivého počasí se totiž každý zvuk rozléhá daleko, a proto o sovětských lyžařích Němci věděli předem. Kromě toho byl útok veden otevřeným terénem, což obráncům usnadnilo jejich úkol. Speciální lyžařské jednotky Rudé armády slavily větší úspěchy při součinnosti s jinými vojsky. V prosinci 1941 se takto západně od Moskvy podařilo sovětským jednotkám složených z lyžařů, jezdeckva a pěchoty na saních odříznout celou německou tankovou divizi.⁴⁸

⁴⁸ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 142.

5. STRATEGIE A TAKTIKY POZEMNÍCH SIL

Jak již bylo popsáno výše, sovětský voják měl svá specifika týkající se charakteru a chování, čímž se význačně odlišoval od svých německých protějšků. Stejně tak odlišné byly jeho metody boje. Nejběžnějším sovětským způsobem boje za druhé světové války bylo nasazování mas. Masy vojáků a bojové techniky byly obecně v prvním roce konfliktu na východní frontě nasazované neinteligentně a bez patřičné kreativity, nicméně za daných podmínek po převzetí iniciativy Rudou armádou z kraje roku 1943 se ukázala tato taktika jako účinná. Ruské všudypřítomné pohrdání životem vystupňované komunistickým myšlením ani nemohlo jiný způsob vedení války upřednostňovat. Sovětský útok, několikrát bez větších problémů odražený nepřítelem za obrovských ztrát, se ve většině případů v prvních měsících bojů opakoval neustále dokola tím samym způsobem bez známky poučení. Nové vlny sovětských vojáků útočily, aniž by na nich byl znát účinek z předchozího neúspěchu svých druhů a ztrát.

Takové chování dokazovalo vojenskou myšlenkovou nepružnost a tvrdohlavost, za což Rudá armáda zaplatila krutou daň. Takto vedená válka, kde se předpokládá, že se cíle dosáhne nasazením lidských mas, je ze všech nejvíc nelidská a nákladná. Charakteristickým znakem pohrdání životem v tehdejší Sovětské svazu bylo úplné zrušení rituálu vojenského pohřbu. Pohřby se nekonaly ani pro obyčejné občany země natož pro vojáky na frontě. Působily by totiž proti ateistické filozofii komunismu a pohrdání lidskou bytostí. Občas byly na bojišti vidět rudě natřené kříže zapíchnuté do země. Ty však v drtivé většině případů patřily padlému komisaři. Miliony sovětských vojáků byly jen ledabyle zakopány do země, čímž bylo po válce znemožněno určit přesný počet obětí.⁴⁹

Pohrdání hodnotou lidského života bylo v Rudé armádě na denním pořádku. Například v zimě 1941 potřebovali sovětské jednotky překonat německé minové pole jižně od Leningradu. Politruci se zbraněmi v rukou na pole nahnali neozbrojené sovětské vojáky a v sevřených zástupech je nechali běhat. Ti se do jednoho během několika minut stali obětmi min, případně německých kulometů. Jindy zas byli během nočních bojů hnáni neozbrojení civilisté před vojáky, aby na nich Němci spotřebovali zbytky munice. Teprve od roku 1944 začala Rudá armáda se svými muži nakládat šetrněji. To však jen z toho důvodu, že další miliony, kterými by je nahradila, neměla k dispozici. V rozkazech se začaly objevovat první pokyny k uvážlivosti v nasazení vojáků a napomenutí k zamezení zbytečných ztrát. Přesto se základy taktiky

⁴⁹ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 113.

nasazování mas objevovaly až do konce války. Velitel k tomu sváděl stádový instinkt a nedostatek samostatnosti v rozhodování.

Nepružnost sovětských metod boje se během války ukázala mnohokrát. Výjimkou bylo pouze nejvyšší sovětské velení v posledních letech války. Nekompetentnost velitelů se projevovala od pluků až do úrovně armády. Velitelům chyběl myšlenkový přesah za hranici svého útvaru. Nesmyslné opakování útoků, strnulé schéma dělostřelecké palby a plánování bez ohledu na terén patřily mezi hlavní příznaky této nepružnosti. Jistá kreativita se dala zpozorovat v případě pravidelného přesunu vojsk na frontové linii. Jednotky se přes noc nepozorovaně přesunuly, aby se později k německému překvapení objevily v jiném sektoru. Sověti měli výhodu v tom, že jim jejich lidské rezervy dávaly možnost vystřídání a odpočinku celých armád. Sovětské velení také umělo s velkou rychlostí doplňovat stavy vyčerpaných divizí a vytvářet jednotky zcela nové. Opět šlo však jen o hru s lidskými životy. Pokud některé jednotce chyběli muži, byli narychlo shromážděni obyvatelé nejbližšího města a bez ohledu na věk, národnost a zdravotní stav byli přítomní muži odvedeni. Prakticky bez výcviku a beze zbraně pak byli vrženi do ostrého boje. Předpokládalo se, že se vše potřebné naučí v boji a zbraň si opatří od padlých druhů.⁵⁰

Němečtí vojáci po válce vypovídali, že to během sovětského útoku vypadalo, jakoby se terén před nimi najednou zvednul a sovětské vojáky rostli přímo ze země. Navíc to vypadalo, že je nic nezastaví. Odražení útoku samozřejmě záviselo na palebné síle obránců. Bylo to také otázka nervů. Pouze zocelený voják překonal strach, který se každého logicky při takovém útoku zmocňoval. Vzniklé mezery se okamžitě zaplňovaly novými vojáky, a vlny útočily, dokud neprořídly na pár jedinců, poté se teprve stáhly. Takto vypadal klasický obrázek sovětského útoku.

Dalším bojovým specifíkem byla metoda infiltrace. V té byli Sověti mistři v oboru. Přes pečlivé německé pozorování sovětské jednotky dokázaly proklouznout mezi opěrnými body a Němci ráno ke svému překvapení zjistili, že se plně vyzbrojené jednotky nepřítel přes noc přesunuly přes jejich pozice. Tyto přesuny Rudá armáda zvládala velice obratně, bezhlučně a téměř vždy bez boje. Byl to velmi účinný způsob, jenž přinášel velké výhody. Jednou z výhod byla tvorba předmostí právě pomocí infiltrace. Pokud se sovětské jednotky stačily na předsunuté pozici zakopat,

⁵⁰ Tamtéž, str. 60.

zorganizovat obranu a dopravit na místo těžké zbraně, stala se z postavení hrozba, jakou Němci eliminovali jen za cenu tvrdých bojů.⁵¹

Německý Wehrmacht se na východní frontě musel naučit orientovat v novém nekoncepčním stylu boje. Ten musel být primitivní, bezohledný, rychlý a zároveň pružný. Němci věděli, že si ani při neočekávaném vývoji událostí nemohou dovolit delší dobu váhat. Sovětské reakce na taktická pravidla vedení boje jako jsou obchvat, útok z boku, klamný útok, atd. nebylo možné předvídat. Jednou se sovětské jednotky vzdaly, aniž by to Němci čekali, jindy k tomu zas nestačily ani veškeré taktické postupy. Předběžné kalkulace na východní frontě neměly smysl a každá akce byla plná překvapení či nejistoty. Někdy dalo sovětské velení rozkaz k vyklizení, dle taktického klíče, zcela klíčových pozic, jindy naopak dalo rozkaz k obraně nevýznamných pozic i za cenu velkých ztrát. Kořeny tohoto jednání lze najít v nedostatečném výcviku nižšího a středního velení, který byl v ostré akci nahrazen intuicí.

Jednoho chybného taktického „zlovyku“ se Rudá armáda nedokázala zbavit do konce východního tažení. Sověti měli za to, že každá výšina v terénu je cenným prvkem. Snažili se tak dobýt každé vyvýšené místo navzdory všem ztrátám, aniž by předem odhadli, zda skutečně dominuje okolí a je nutné ho obsadit. Jak se ukázalo, sovětské vedení při bojových operacích nedbalo mnoha taktických zásad, případně si upravilo taktická pravidla, tak aby odpovídala charakteru jeho vlastní země.⁵²

5.1 PĚCHOTA

Pěchota byla hlavní oporou sovětské bojové mašinerie. Jak vyplývá z charakteristiky sovětského vojáka, pěchota byla nenáročná, přiměřeně vycvičená, statečná, oddaná a sebeobětující se vůči svým povinnostem Sovětskému svazu. Sovětský voják preferoval společný boj ve „stádu“, před sólo akcemi, kde by se musel sám rozhodovat. V akci se tento znak projevoval útočením v davových vlnách, v obraně zas tvrdošíjným skupinovým odporem. Sověti byli na rozdíl od Němců znalí charakteru ruského klimatu a terénu. Nedělalo jim tak žádné větší problémy pohybovat se ve stepi, hlubokém lese či močálu. Pro Němce terén považovaný za neprůchodný, zdržel Rudou armádu obvykle jen na krátkou chvíli.

⁵¹ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 33.

⁵² CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 98.

Stejně tak měli sovětští vojáci oproti svým německým protějškům posunutý práh bolesti. Jeden německý voják bojující ve Stalingradu domů napsal: „*Rusové nejsou lidé, ale jakási litinová stvoření.*“ Z vážných zranění se zotavovali rychleji a zranění či nemoci, které by pro vojáky z jiných částí Evropy byly smrtelné, vydrželi a překonali. Bolest a utrpení snášeli trpělivě a bez naříkání. Omrzliny byly v Rudé armádě vnímány jako přestupek, za který se trestalo, neboť se jim dalo předejít. Z hrdinných příběhů sovětských vojáků se během války stávaly legendy. Velitel 62. armády bránící Stalingrad po válce napsal: „*Když se vojn Pankajka pokoušel mrštit láhev naplněnou benzinem na řadu německých tanků, zapálila kulka palivo a vojn se proměnil v hořící sloup. Ještě však žil a nějak, z posledních rezerv vzteku či působením jakéhosi divokého reflexu, dokázal sáhnout po další lahvi. Všichni viděli, jak hořící muž vyskočil ze zákopu, hnal se přímo k německému tanku a roztříštil láhev o mřížku motorového příklopu. O vteřinu později tank i s hrdinou, který ho zničil, zachvátila obrovská stěna plamenů a kouře.*“⁵³

5.2 DĚLOSTŘELECTVO

Efektivita sovětského dělostřelectva se v různých fázích východního tažení velice lišila. Na začátku nebyli Sověti schopni dosáhnout efektivního soustředění palby a navíc neměli zájem o palbu na cíle v hloubce bojiště, i když měli vynikající pozorování. Příkladem může být bitva v trojúhelníku Dněpr – Berezina, kdy se místní vodárenská věž, stožáry u místní železnice, stejně jako železniční násypy nacházely v rukou sovětských jednotek. Všechny tyto pozice skýtaly výhled na mnoho kilometrů po celé okolní krajině, nicméně Sověti je nikdy k řízení dělostřelecké palby na německé cíle za linií nepoužili. Jiným příkladem může být železnice u Kargu používaná Němci k zásobování. Ta byla na dohled sovětských pozorovatelů, ovšem k palbě na tuto zásobovací tepnu nepřítel taktéž nikdy nedošlo. Na druhou stranu byla často vedena dělostřelecká rušivá palba přes linii fronty a občas byly ostřelovány křižovatky silnic nedaleko za frontou.⁵⁴

Během východního tažení sovětské dělostřelectvo také zdokonalilo masové nasazení jakožto obzvlášť charakteristický postup. K útokům pěchoty bez předchozí dělostřelecké přípravy prakticky nedocházelo. Krátké soustředění palby v trvání jen

⁵³ KNOPP, Guido a Rudolf GÜLTNER. *Stalingrad: peklo na Volze*. Vyd. 1., str. 151. V Praze: Ikar, 2005, 366 s. ISBN 80-249-0610-4.

⁵⁴ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 59.

několika minut, často užívané Němci s úmyslem uchovat moment překvapení, se Sovětům zdálo nedostatečné. Počítali s ničivými účinky masové dělostřelecké přípravy, a proto vědomě přijali fakt, že Němci bezpečně rozpoznají jejich úmysl k útoku. Sovětská dělostřelecká palba často neměla jeden konkrétní cíl, spíše pokrývala celou oblast nepřátelských linií stejnou intenzitou.

Sovětské dělostřelectvo na druhé straně bylo velice zranitelné dělostřeleckou palbou protivníka. Přestalo pálit nebo změnilo stanoviště již po několika salvách německých děl. Strnulost palebného plánu a určitá nepohyblivost sovětského dělostřelectva během prvních let války na východě byla příznačná. Dalším negativem v tomto období bylo to, že se jen zřídkakdy podařilo dělostřeleckým jednotkám držet krok s postupující pěchotou, čímž ta přicházela o palebnou podporu. Tato nemobilita pravidelně ubírala sovětským útokům na síle.

Bojová taktika sovětského dělostřelectva se během bojů na východní frontě neustále zlepšovala. Nakonec však vyústila v neustále se opakující pevné schéma. Těžká přípravná palba na velkou plochu, trvajíc od jedné do dvou hodin, byla přípravnou fází, která se rychle stupňovala do vražedné intenzity. Jakmile měl být zahájen útok pěchoty, sovětské dělostřelectvo náhle přeneslo palbu do velmi úzkých „uliček“ (80 – 100 metrů), kterými se hnali pěšáci. Na všech ostatních místech pokračovala příprava se stejnou zuřivostí. Pečlivé německé pozorování však dokázalo tyto „uličky“ rozpoznat a podle toho se připravit. Tato taktika měla u nepřítel vyvolat dojem, že dělostřelecká příprava pokračuje v plné intenzitě, ve skutečnosti však mezitím začal útok pěchoty. Z této nebezpečné sovětské taktiky je možné vypožorovat pohrdání životem zmiňované v jedné z přechozích kapitol. Jestliže obranná německá palba přinutila sovětskou pěchotu k opuštění oněch zmiňovaných „uliček“, nebo při špatném namíření vlastní dělostřelecké palby docházelo ke ztrátám na životech útočníků, bez toho aniž by se dostali k německým pozicím a stačili vůbec vystřelit.⁵⁵

Navzdory všem svým nedostatkům však bylo sovětské dělostřelectvo velmi dobrou a extrémně nebezpečnou zbraní. Jeho palba byla účinná, přesná a rychlá. Obzvláště během mohutných ofenziv v roce 1944 jako byla například Operace Bagration, bylo zřejmé, že se Sověti postupem času naučili soustřeďovat a využívat velké dělostřelecké jednotky. Stanovení místa hlavního úderu a nasazení velmi silného dělostřelectva zlikvidovalo na mnoha místech východní fronty řídké linie německé

⁵⁵ GLANTZ, David M. *Největší Žukovova porážka: tragický debakl Rudé armády během operace Mars roku 1942*. Vyd. 1., str. 321. Překlad Naděžda Funioková. Brno: Jota, 2005, 458 s., [36] s. obr. příl. Military (Jota). ISBN 80-721-7337-5.

obranu ještě dříve, než začal skutečný útok. Tento úspěšný postup, tj. stanovení míst hlavního úderu, Rudá armáda opakovala až do konce války.⁵⁶

5.3 TANKOVÉ SÍLY

Srdcem sovětských tankových armád byl asi nejznámější tank druhé světové války T-34. Jeho široké pásy, výkonný motor a nízká silueta z něj udělaly zejména na sovětském území pro německé tanky velmi často těžko porazitelného protivníka. Jeho nejsilnější stránkou byla pohyblivost v terénu. K překvapení všech německých odborníků a hlavně vojáků překonával tank T-34 snadno terén, který měl být teoreticky překážkou pro mechanizovaný útok. Kanón T-34 měl však oproti svým německým protějškům příliš malou ráži. V sovětské výrobě se tak jako odpověď objevily těžké tanky KV-1 a KV-2. Navzdory všem zlepšením se však tyto ocelová super těžká monstra nevyrovnaly popularitě T-34. Logicky díky své váze zaostávaly především v pohyblivosti a rychlosti. Masová výroba osvědčených T-34 proto pokračovala až do konce války.⁵⁷

Na rozdíl od německé taktiky Blitzkriegu, která zdůrazňovala roli tankových jednotek při útoku pěchoty, sovětské jednotky během prvních let války využívaly tanky při útočení jen lokálně a v malém množství. Trvalo dlouho, než se Sověti odhodlali použít k plánovanému útoku velké tankové síly. Svou vinu na tom neslo to, že jednoduše nebylo k dispozici dostatečné množství techniky. Když se postupem času situace změnila, docházelo i zde ke stejné taktice nasazování mas jako tomu bylo u pěchoty. Sovětské tankové útoky byly obecně prováděny s nedostatečnou rychlostí. Často také nebyly přizpůsobeny povaze terénu. Výcvik u řidičů tanků byl stejně jako u pěchoty nedostatečný. Praktické zkoušky u nových řidičů byly příliš krátké, zatímco ztráty zkušených řidičů byly vysoké.⁵⁸

Sovětští řidiči se vyhýbali především jízdě v roklích, úvozech či napříč odvráceným svahem. Dávali přednost jízdě po hřebenech vyvýšenin, kde bylo řízení snadnější. Této praxe se drželi, i když způsobovala nezvykle vysoké ztráty tanků. Německé dělostřelectvo totiž v mnoha případech bylo schopno soustředit palbu na tanky i na velkou vzdálenost, čímž způsobovali sovětským silám ztráty ještě předtím,

⁵⁶ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 35.

⁵⁷ Druhá světová válka. *Organizace Rudé armády* [online]. [cit. 4-2-2014]. Dostupné z http://druhasvetova.kx.cz/?p=armada/ruda_armada/Organizace_Rude_armady

⁵⁸ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 173.

než se začalo bojovat. Pomalá, nejistá jízda a časté zastavování k zamíření dělaly ze sovětských tanků celkem snadný terč. Pokud byla německá obrana připravená a přiměřená, začaly tankové síly Sovětů velmi rychle řádnout.

Celkově nebylo sovětské tankové vojsko na stejné úrovni jako například dělostřelectvo. Nedostatečná pružnost a neschopnost nižších velitelů rychle a obratně využít příznivé situace byla evidentní. Sověti tak často nedosáhli úspěchu, i když jej měli na dosah. Ke konci války však už nedostatečné německé prostředky nebyly schopné vzdorovat masovému nasazení bojové techniky Rudé armády.

Obrázek 4: Kolona sovětských tanků T-34

Zdroj: Wikipedie. *T34/85* [online]. [cit. 4-2-2013]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/T-34/85>

5.4 OBRANA

Pokud se podíváme na charakteristické vlastnosti sovětského vojáka, které měly zásadní vliv na obrannou činnost, budou mezi nimi určitě vytrvalost a tvrdošijnost. Během první světové války byla síla odporu carských vojáků postupně paralyzována nedostatkem těžkých zbraní, velkou slabostí carského dělostřelectva a téměř neexistujícím letectvem, a také proto, že byla morálka armády postupem času stále více podkopávána. Již v roce 1915 carští vojáci na počátku prudkého německého útoku opouštěli zákopy a hromadně se vzdávali nepříteli. Tenkrát se však takové incidenty stávaly spíše jako důsledek převládajících poměrů doby, než že by byly

charakteristické pro chování ruských vojáků. Elitní jednotky, jako například gardová vojska či jednotky vedené schopnými důstojníky, se za první světové války bránily s krajní zarputilostí.

Během první fáze východního tažení v létě 1941 se také objevilo mnoho případů, kdy sovětské vojáky kladli jen minimální odpor, odhazovali zbraně, utíkali či se po desítkách tisíc vzdávali. To se však stávalo jen za velkých obkličovacích bitev, kde sovětské vojáky demoralizovaly střemhlavé ohlušující útoky štuk, koncentrovaná palba těžkého dělostřelectva a také vědomí, že je nemožné v bitvě zvítězit. V této válce obecně působilo pevné vedení, důraz na vlastenectví, strach z neuposlechnutí rozkazu a padnutí do rukou nacistů takovou vytrvalost v obraně, která dělala z německých útoků bez podpory tanků, navzdory podpoře dělostřelectva a letectva, nesmírně nákladnou a často i marnou záležitost. Tato schopnost sovětských vojáků odolávat se během války zvyšovala v přímé úměře k poklesu německé útočné síly. Početní převaha Rudé armády byla postupem času stále drtivější, její výzbroj se ve srovnání s německou neustále zlepšovala a nepřetržité vojenské úspěchy pozvedaly jejich ducha a sebedůvěru.⁵⁹

Pokud se sovětské jednotky dostaly do obrany, byly schopné během neuvěřitelně krátké doby vybudovat systém polních opevnění s početnými zemními stavbami všeho druhu. Stejně tak položení min všeho druhu a natažení balíků ostnatého drátu zabralo jen minimum času. Jednotky byly rozčleněny do hloubky, kdy sovětské velitelé často měnili sílu vojsk zaujímajících určitou pozici, a ihned vypracovali pečlivý plán palby ze všech zbraní. S výjimkou velkých bitev vedli Sověti obrannou palbu především z těžkých pěchotních zbraní, obzvláště z minometů, které používali velmi pružně a ve velkém množství. Za útoku proti sovětským pozicím obvykle trvalo hodnou chvíli, než Sověti zahájili obrannou dělostřeleckou palbu. A i potom nebylo schopné střílet přesně a palbu pružně překládat. V obraně kladla doktrína Rudé armády důraz na pěchotní zbraně včetně protitankových kanonů, samohybných děl a na vytváření rozsáhlých minových polí.⁶⁰

Z německého pohledu nebyla obranná síla sovětských vojsk nijak zvlášť dobrá, pokud si útočící Wehrmacht vytvořil jasnou převahu ve vzduchu a v pozemních zbraních a zároveň měly jeho jednotky dostatečnou hloubku. Němci věřili, že velitel, který má k dispozici dostatečné síly a umí využívat jejich iniciativu, musí být úspěšný,

⁵⁹ Tamtéž, str. 66.

⁶⁰ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*. 3. české vyd., (V Našem vojsku 2.), str. 52. Praha: Naše vojsko, 2006, 413 s., [32] s. obr. příl. Historie a vojenství. ISBN 80-206-0795-1.

protože sovětské velení postrádá potřebnou rychlost jednání v neočekávaných situacích.⁶¹

Sovětská obrana vynikala především v rychlém budování obranných pozic, v maskování a stavbě maket všemožných zařízení. Bezohledným nasazením obzvláště civilního obyvatelstva, žen a dětí nevyjímaje, vytvářela Rudá armáda do hloubky rozčleněné obranné úseky. V otevřeném terénu byly vykopávány široké a hluboké protitankové příkopy, často mnoho kilometrů dlouhé. V hojném počtu byly pokládány miny, natahován ostnatý drát, drátěné zátarasy a jiné překážky. Jestliže terén umožňoval tankový útok, vytvářeli Sověti místa hlavního odporu – často byly jako silné opěrné body obrany využívány vesnice. Pokud to situace dovolila, byla zřizována i boční palebná postavení. Pokud si chtěli Němci udělat obraz o obranných postaveních sovětských obránců denním pozorováním, měli častokrát smůlu, protože ti se přes den prakticky nepohybovali.

Sovětská pěchota vedla obranu pohyblivým způsobem, avšak jen v rámci obranných zákopů. Obratně využívala mobilní děla, těžké minomety a vícehlavňové raketomety. Naopak málo byla využívána rušivá dělostřelecká palba. Pokud došlo ke ztrátě obranného postavení, měli Sověti připravené zálohy, které okamžitě podnikly protiúder. Tyto protiútoky nebyly prováděny na základě dříve vypracovaného plánu, se ztrátou pozic sovětské velení jednoduše nepočítalo. Od roku 1943 byla obranná činnost posílena hromadným nasazením protitankových kanonů a plamenometů v tzv. protitankových frontách, které bývaly skvěle maskované a měly za úkol zastavit především útok vedený tanky. Sověti byli také velice disciplinovaní ohledně zahájení obranné palby. Trpělivě vyčkávali, až se Němci přiblíží na vhodnou vzdálenost, a poté zahájili překvapivou palbu. Německé průzkumné oddíly se vždy musely mít na pozoru, aby zabránily zbytečným ztrátám, především kvůli nebezpečným sovětským ostřelovačům.

Při budování obrany nacházely u Sovětů velkou oblibu především miny. Pravidelně byl budován minový pás osm až deset metrů před prvním zákopem. Rudá armáda využívala miny ve dřevěných skříňkách, na které standardní německé vyhledávací přístroje nereagovaly. V hloubce bojového postavení byly miny pokládány na neočekávaných místech. V terénu přístupném nepřátelským tankům byly využívány i protitankové miny. Sověti museli řešit ohledně min celkem kuriózní problém. Vzhledem k nedostatku motorizované techniky vznikaly potíže s přepravou talířových

⁶¹ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 65.

min na frontu. Ty byly nakonec vyřešeny tak, že každý voják pochodující na frontu musel nést dvě protitankové miny. Na frontě je pak ženisté pokládali dle plánu zaminování.⁶²

Často praktikovanou taktikou bylo po úspěšném tankovém útoku okamžité zaminování všech přístupových cest a silnic k ochraně získaného území. Za jediný den byli sovětští ženisté schopni položit 20 000 min. Německé protiútoky pak často ztroskotaly právě v těchto minových polích. Sovětské ženijní jednotky přes noc vyklízely minová pole před německými pozicemi a ukořistěné miny obratem využívaly pro své potřeby. Němci z tohoto důvodu časem začali miny pokládat za svými pozicemi a na místech, kde očekávali nepřátelský tankový průlom či silnou ofenzivu. Když se napadené sovětské jednotky musely stáhnout z bráněného úseku, nachystaly obvykle pro postupující Němce „překvapení“. Umisťovaly například výbušné nálože s mechanickým rozněcovačem k opuštěným polním kuchyním, zbraním, mrtvolám, náhrobním kamenům. Napojovaly výbušné nálože ke dveřím, oknům, v zimě je dávaly do kamen, instalovaly nášlapné miny pod schody, do opuštěných nákladních aut a jiných zařízení.⁶³

Po dobytí Kyjeva na podzim 1941 se Němci v tomto hlavním ukrajinském městě setkali s na dálku radiově odpalovanými minami. Sověti je kladli do domů a odpalovali v momentě, kdy do nich vešli němečtí vojáci. Dálkové odpalování min bylo velice efektivní metodou. Odpalovací zařízení se skládalo ze tří částí, z nichž každá nebyla větší než náprsní taška. Výhodou byla jeho přenosnost, snadné umístění na skryté místo a dalo se zpočátku jen těžko nalézt. Rozněcovací zařízení zahrnovalo hodiny, které šly pouze určitou dobu po odvysílání radiového signálu a umožňovaly výbuch pouze během určitého časového intervalu. Jediným způsobem jak minu odpálit bylo odvysílání kódovaného radiosignálu.

Během bitvy o Moskvu na podzim 1941 nasadila Rudá armáda tzv. minové psy k ničení německých tanků. Psi, většinou němečtí ovčáci, byli vypouštěni ve skupinách proti blížícím se německým tankům. Zvířata na hřbetech nesla výbušnou nálož spolu se vztyčenou patnácti centimetrovou tyčkou spojenou s rozněcovačem, která při kontaktu s podvozkem tanku vyvolala výbuch. Výcvik takových psů probíhal na traktorech. Psi dostávali potravu jen pod traktory s běžícími motory. Pokud si ji tam nevzali, museli hladovět. Do akcí byli posíláni hladoví, protože hlad je měl nahnat pod tanky. Jenom velmi málo psů však získalo takovou odolnost vůči hluku, že skutečně

⁶² ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*, str. 73.

⁶³ MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*, str. 143.

vběhli pod tanky. Jsou však doloženy případy, kdy před německou palbou prchající minoví psi vběhli pod sovětské tanky, které vyletěly do vzduchu. To byl jeden z důvodů toho, že se v dalším průběhu války minoví psi objevovali jen u partyzánských oddílů. Zprávy o těchto psech způsobily v německých jednotkách určitý rozruch, který způsobil to, že vojáci stříleli na každého psa, který se objevil. Jeden velitel německé tankové roty na osobní setkání s minovými psy vzpomínal takto: „*Dal jsem znamení k zastavení a vypnutí motorů. V tom okamžiku se z kukuřičného pole vyřítili dva ovčáčtí psi. Blížili se dlouhými skoky. Na jejich zádech byly zřetelně vidět ploché brašny. Radista si myslel, že jsou to zdravotničtí nebo spojovací psi. První se přihnul k čelnímu tanku a skočil pod jeho pásy. Následoval záblesk a po něm hromová rána, prach, kouř a oheň.*“⁶⁴

Při pohledu na to, jak Sověti vedli obranné bitvy, zjistíme, že bránili každou píď své země s neskutečnou houževnatostí. Na začátku východního tažení znali jen dlouhé obranné linie, které posilovali nasazením obrovského počtu lidí na kopání zákopů. Dělostřelectvo omezovalo svou činnost jen na menší soustředění, bylo však pohyblivější než pěchota a v jeho arzenálu bylo mnoho samohybných děl, což Němcům způsobovalo nepříjemnosti, protože pálilo jen krátkou dobu z určité pozice a za chvíli se objevilo jinde. Na druhou stranu sovětské dělostřelectvo potřebovalo mnoho času, než dokázalo zaměřit účinnou palbu proti probíhajícímu nepřátelskému útoku.

V roce 1943 byla vytvořena nová doktrína pro vedení tankové a protitankové bitvy, metody boje pěchoty však zůstaly v platnosti. V hlubokém sovětském postavení Němci pravidelně naráželi na těžké kulometry a zakopané tanky. Ty byly obzvlášť nebezpečné, měly totiž silné pancéřování a těžko se zasahovaly. V sektorech průchodných pro tanky Sověti téměř vždy budovali frontu z protitankových kanonů. Bývala mimořádně silná a zmařila mnoho německých útoků obrněných sil. Stejnou obranu sovětské jednotky používaly i proti pěchotě, jen při tom používaly tříštivé granáty. Pokud se sovětským obráncům povedlo odrazit útok, jen málokdy přecházely do protiútku. Když k němu došlo, bylo to většinou pozdě a navíc sovětské tankové protiútery postrádaly podporu pěchoty, čímž byly předem odsouzeny k nezdaru. Nejnebezpečnější zbraní byly pro Němce střední a těžké minomety, hlavně poté co byly v roce 1944 přeorganizovány do praporů. Mnohohlavňové raketomety, tzv.

⁶⁴ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 106.

Stalinovy varhany jak jim Němci přezdívali, měli díky svému zvuku velice nepříjemný psychologický účinek, ovšem jejich fyzický účinek byl poněkud slabší.⁶⁵

Prostory o velké důležitosti byly zabezpečeny odpovídajícím těžkým opevněním. Například před Leningradem narazily německé tankové jednotky na opevňovací systémy o hloubce 9 kilometrů, obsahující nespočetné množství zabudovaných děl a jiných těžkých zbraní. Součástí systému byly i nízké betonové pevnůstky s pohyblivou pancéřovou kopulí pro děla a těžké kulometry. Sověti je vyráběli v týlové oblasti ze standardních betonových dílů, na frontě je pak sestavovali a osazovali pancéřovou kopulí. Tyto kopule se zvedaly a spouštěly dřevěnými pákami, které ručně obsluhovala posádka pevnůstky. Jejich vyřazení bylo pro německé jednotky velice obtížné.

Přední okraj takového obranného systému byl obvykle situovaný za protitankovým příkopem, širokým až 6,5 metru a hlubokým 4 metry. V jeho zadní stěně byly vykopané prostory pro střelce a jejich obranné zbraně. V hloubce systému býval obvykle ještě druhý a třetí příkop, navzájem spojené příčným příkopem. Ten měl bránit v pohybu nepřátelským tankům, které už pronikly do pozic obránců. Kulometný nebo protitankový bunkr v každém ohybu příkopu umožňoval boční ochranu. Neobvyklé nebyly ani přehrazené vodní toky blízko opevněných pozic. Bývaly až sto metrů široké, několik metrů hluboké a představovaly obtížně překonatelnou překážku. Sovětští obránci také eliminovali všechny výhodné přístupové cesty ke svým pozicím vytvořením minových polí.⁶⁶

O tom, jak se Rudá armáda dokáže bránit, si Němci mohli udělat obrázek již na podzim 1941 v prostoru Krasnogvardějska, jižně od Leningradu. Krasnogvardějsk se nacházel na křižovatce silnic a železnic vedoucích do Leningradu, což z něj dělalo předsunutou pevnost a opěrný pilíř sovětského odporu. Krasnogvardějský obranný systém byl připravován dlouho předem a skládal se z vnějšího pásma betonových a zemních bunkerů s mnoha zařízeními mezi nimi. Ty byly spojeny systémem zákopů, který se dal relativně snadno bránit. Téměř všude před vnějším obranným pásmem byly vodní toky a močály, tedy nepřekonatelné překážky pro tanky. Tam, kde tyto přírodní překážky chyběly, sovětští ženisté vytvořily hluboký protitankový příkop.

Ve vzdálenosti mezi jedním až třemi kilometry za vnějším pásmem se nacházelo pásmo vnitřní skládající se z těžce opevněné linie, která obepínala periferii

⁶⁵ GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*. Vyd. 1, str. 82. Brno: Jota, 2003. Military (Jota). ISBN 80-721-7210-7

⁶⁶ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 67.

města. Na sever od města se nacházela leningradská linie, do které byl krasnogvardějský obranný systém začleněn. Ta sloužila jako týlová ochrana města a zároveň postavení kryjící ústupové cesty. Za otevřeným vyvýšeným terénem západně od města ležel rozsáhlý lesní pás. Uvnitř lesa probíhala obranná linie skládající se z dřevěných a betonových bunkrů, zákopů a silných opěrných bodů. Přístupy k nim blokovala velká minová pole a pásma ostnatého drátu. Zde se Němci setkali s nejmodernějším systémem polních opevnění na východní frontě. Veškeré stavby se nacházely pod zemí. Obrana tak byla vedena z podzemních chodeb s dobře zamaskovanými střílnami. Také těžké zbraně byly umístěny v podzemních postaveních, které byly zvenčí nepostřehnutelné. Podzemní prostory skýtaly i ubytování po deseti až dvaceti mužích, sklady munice, zdravotnická a zásobovací zařízení. Vchody do podzemních prostor vedly z týlové strany, byly dobře maskované keři a skupinami stromů. Němci o tomto obranném systému nevěděli, protože byl leteckým průzkumem neodhalitelný. Dokonce, i když sovětská děla zahájila palbu, nedokázali je Němci lokalizovat. Sovětští obránci zde odrazili několik opakovaných útoků německé pěchoty. Ovšem útočníkům nahrála do karet veliká náhoda v podobě zajetí sovětského vojenského inženýra, tvůrce místního obranného komplexu, se kterým padly Němcům do rukou i veškeré plány opevnění, což umožnilo naplánovat následný útok.⁶⁷

Za zcela jiných podmínek se Rudá armáda bránila v prosinci 1942 u Stalingradu proti německému vyprošťovacímu útoku. Zde obranu tvořila jen dočasně zbudovaná obranná postavení. Obranu bylo v tomto případě nutno vést pružným způsobem. Na pomoc 6. armádě obklíčené v troskách Stalingradu byla vyslána 6. tanková divize disponující 200 tanky a velkým množstvím protitankových zbraní. Zpočátku se Němcům dařilo rychle postupovat a bez větších problémů ničit sovětské jednotky. V polovině prosince německé tankové jednotky dobyly Věrchnij Kumskij, shromažďovací prostor sovětské 3. tankové armády. To vyburcovalo sovětské tanky z letargie a donutilo k aktivitě. Sovětští tankoví velitelé museli jednat rychle a nezbývalo jim než předávat všechny rozkazy a zprávy nezakódovaným způsobem. To pomohlo početně slabším německým jednotkám během dalších dní napadat sovětské tanky a zasazovat jim údery než se k nim stačila dostat pomoc. Obě strany prováděly přes noc rozsáhlé přesuny techniky. Pomocí bleskurychlých klamných útoků a změnami směru se Němcům opakovaně dařilo překvapit útokem ze všech stran silná seskupení

⁶⁷ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 209.

sovětských tanků v hlubokých úžlabinách kopcovitého terénu a ničit je. Na malém prostoru po bitvě zůstalo stát v hloučcích těsně u sebe až osmdesát tanků.

Po tvrdých a urputných tankových bojích se 6. tanková divize probila k vesnici Bolšaja Vasiljevka, kde se dle plánu měla setkat s obklíčenou 6. armádou. Rychle byla vytvořena předmostí, vesnice dobytá a celá divize byla soustředěna na velice malém prostoru. Překonala tak dvě třetiny celkové vzdálenosti a nacházela se 48 kilometrů od Stalingradu. Pamětníci vzpomínali na to, že bylo v noci možné pozorovat záblesky světlic nad městem. Dodnes zůstává tajenkou, proč se obklíčená německá armáda nepokusila v tu dobu z obklíčení probít. Další úder směrem k obklíčeným jednotkám v délce 29 kilometrů byl naplánován na Štědrý den, ovšem k jeho provedení nikdy nedošlo kvůli náhlému stažení divize na pomoc zhroucené frontě na Čiru. Tento krok definitivně zpečetil osud německých vojáků ve Stalingradu a zároveň znamenal první velkou porážku Wehrmachtu na východní frontě, na jejíž oslavu se v Moskvě rozezněly zvony. Maršál Žukov toto vítězství zhodnotil následovně: *„Stalingradská bitva byla největší školou vítězství našich vojsk. Velitelství a štáby získaly velkou praxi v organizaci součinnosti pěchoty, tanků, dělostřelectva a letectva. Vojska se naučila vést houževnatou obranu ve městě a kombinovat ji s manévrem na křídlech. Morální stav našich vojsk se podstatně zvýšil, a to vše vzato dohromady připravilo vhodné podmínky pro přechod sovětských vojsk do protiofenzívy.“*⁶⁸

Sovětské velení vyčlenilo více než dostatečné síly, aby zabránilo vysvobození obklíčené 6. armády. Sovětská 3. tanková armáda, hlavní překážka na cestě ke Stalingradu, měla dvakrát více tanků než Němci a mnohem lepší protitankovou obranu. Její motorizované jednotky byly dobře vycvičené a měly jednoznačnou početní převahu, ovšem ani to nemohlo vyvážit chybné rozkazy nižšího a středního velení. Pouze sovětské úspěchy na vedlejší čirské a donské frontě spolu s váháním Hitlera o přesunu nejlepších tankových divizí z Francie ke Stalingradu přivedly německý vyprošťovací útok k neúspěchu. Byl to další příklad potvrzující charakteristickou metodu boje Rudé armády. Němci byli schopni dosahovat velkých výsledků s malými jednotkami pod chytrým velením, naproti tomu Sověti dosahovali výsledků jen za cenu nasazování mas.⁶⁹

Jiným typem vedení bitvy byla obrana proti německému obklíčovacímu útoku u Kurska v létě 1943. Vyčerpání obou znepřátelených stran po přechozích dlouhých bitvách vedlo v tomto sektoru ke tříměsíční přestávce, kterou obě strany využily

⁶⁸ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*, str. 126.

⁶⁹ GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*, str. 89.

k doplnění sil a přípravě na operaci Citadela, jak byla tato akce nazvána v německých plánech. Nejvyšší sovětské velení díky svým agentům vědělo o připravované akci dlouho dopředu, včetně definitivního termínu zahájení akce a způsobu útoku, což Němce připravilo o moment překvapení a Sovětům naopak pomohlo připravit účinnou obranu. Operační rozmístění sovětských vojsk v kurském výběžku obráceném směrem k nepříteli, dávalo německému velení slibné vyhlídky, Mohly zde být naráz obklíčeny dva velké sovětské fronty, čímž by vznikla trhлина v postaveních Rudé armády, která by umožnila Němcům podniknout operace směrem na jih a severovýchod.

Za nejvíce ohroženými sektory německým útokem, u Bělgorodu a Orlu, vybudovali Sověti obranný systém o dosud nevídané hloubce a množství zbraní. Proti překvapivým tankovým útokům se na všech citlivých místech pojistili do hloubky téměř 50 kilometrů. Obranné linie byly plně obsazené protitankovými kanony, protitankovými příkopy, minovými poli a maskovanými tanky. Za těžišti plánovaných německých úderů jižně od Kurska a severně od Bělgorodu bylo rozmístěno velké množství pohotovostních sil. Zajímavé bylo postavení hlavních sil mohutného sovětského dělostřelectva, které bylo umístěno tak daleko v týlu, jak to dovolil jejich maximální dostřel. Unikly tak palbě německých baterií těžkých houfnic a v případě ústupu mohly krýt sovětskou pěchotu maximální možnou dobu. Sovětské dělostřelectvo své pozice nejraději zaujímal v lesích nebo sadech přilehlých k obývaným obcím. Pokud bylo při operaci třeba více mobility, používali Sověti obratně mnohohlavňové raketometry, tzv. Stalinovy varhany.⁷⁰

Dále na východ u řeky Pskol byly shromážděny silné strategické rezervy. Ty měly být využity k zahájení protiútku poté, co se útočící německé divize vyčerpají překonáváním zmiňovaného obranného systému. Autorem tohoto plánu nazvaného Operace Kutuzov byl maršál Žukov. Cílem akce dle samotného Žukova bylo: „...*unavit nepřítele na našich obranných postaveních, vyřadit z boje jeho tanky, pak přivést čerstvé posily a zlikvidovat hlavní seskupení generální ofenzívou.*“⁷¹ Během dlouhého čekání si obě strany situaci a záměry protivníka do nejmenších podrobností ověřily. Vzhledem k tomu, že Němci zaútočili přesně tam, kde to Rudá armáda čekala, nevyvinul se útok v žádnou dynamickou akci, ale v pomalý zápas se sovětskými obránci, kteří se fanaticky bránili v labyrintu zákopů a bunkrů.

⁷⁰ Máče Jan. *Ocelová bouře – Bitva u Kurska* [online]. 2008 [cit. 3-2-2014]. Dostupné z <http://blisty.cz/art/42475.html>

⁷¹ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*, str. 130.

Na úseku sovětské 13. armády, kde se očekával hlavní úder nepřítele, bylo nahromaděno obrovské množství děl. V prostoru města Ponyri byl soustředěn 4. dělostřelecký sbor zálohy vrchního velení, který měl 700 děl a minometů. Zde byly rozmístěny také všechny hlavní síly frontových dělostřeleckých útvarů a zálohy vrchního velení. Na jeden kilometr fronty zde připadalo 92 děl a minometů. Aby Sověti dokázali odrazit předpokládaný hromadný tankový úder, byla protitanková obrana obou frontů budována do celé hloubky postavení vojsk a maximálně vybavena dělostřelectvem, tanky, minami a jinými ženíjnými prostředky. Na všech směrech, kde hrozilo nebezpečí tankového útoku, se sovětská obrana skládala z protitankových opěrných bodů. Kromě použití dělostřelectva a tanků se ve velkém měřítku praktikovalo kladení min. Vedle protitankových příkopů byly budovány protitankové stěny a další ženíjná zatarasovací prostředky. Ve velké míře byly uplatněny rychlé zatarasovací oddíly a protitankové zálohy. Sověti při budování těchto protitankových opatření čerpali ze zkušeností z předchozích bojů. Německým vojskům přichystali porážku, která do značné míry přispěla k úplné porážce nepřítele.⁷²

Přípravná dělostřelecká palba zakopanými sovětskými vojáky výrazně neotrásla. Zákopy museli Němci dobývat dlouhými granátovými duely. Už prvního dne útoku 5. července 1943 utrpělo několik německých divizí velké ztráty, až tisíc mrtvých a raněných. Stejně tak ztrácely každodenně sílu i německé tankové jednotky po zásazích silné protitankové obrany a v minových polích. Když se k tomu připočetl fakt, že směr úderu jednotlivých sborů směřoval do různých směrů, byla prudkost německého útoku značně snížena. Po dvou týdnech krvavých bojů Němci ztratili naději na dosažení vytyčených cílů a v prostoru Orla se museli vlivem sovětské protiofenzivy stáhnout. Útok byl ukončen a přechozí územní zisky opuštěné. Vynikající organizace obrany a obratné vedení bitvy sovětskou stranou přivedlo zhroucení poslední velké německé ofenzivy na východní frontě. Brzy nato Sověti zahájili s čerstvými jednotkami protiofenzivu a docílili velkého průlomu v německé frontě, čímž získali definitivní strategickou iniciativu.⁷³

Rozhodující pro úspěch Rudé armády v bitvě u Kurska bylo především to, že v okamžiku zahájení obranné bitvy měla jak početní, tak zejména kvalitativní převahu nad nepřítelem. Zvýšená síla sovětského letectva, tankových vojsk a dělostřelectva umožňovala v krátké době vytvářet taková úderná uskupení, která rychle drtila jakýkoli odpor německých vojsk. To umožnilo sovětskému vojenskostrategickému vedení

⁷² ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*, str. 142.

⁷³ GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*, str. 215.

připravit Němcům v kurském výběžku porážku a zmařit útočné plány Wehrmachtu na rok 1943.⁷⁴

5.5 ÚTOK

Rudá armáda uskutečnila svou první velkou ofenzivu, naplánovanou bez předchozích zkušeností, za kruté zimy na přelomu let 1941 – 1942. Připravená ofenziva chytře využila důsledků, které na německých jednotkách zanechalo období bahna a nastupující zima. Tato ofenziva sice neznamenal obrát ve východním tažení, avšak byl to první dílčí úspěch, na kterém Rudá armáda mohla stavět. Podle sovětských plánů měl masový útok rozvrátit německou frontu.

Německá fronta ještě nebyla připravená na obranu, když uhodily kruté mrazy. Na kámen zmrzlá země a husté sněžení zabránily budování obranných pozic. První vlny Sovětů, oděné v bílých maskovacích pláštích, využily zimního šera a vánice a nepozorovaně se přiblížily blízko k německým pozicím. Vlna za vlnou útočily proti německým liniím. V té době ještě Sověti nevyužívali metodickou přípravu útoku soustředěnou palbou z těžkých zbraní a děl nebo nasazením tankových svazů. Když útoky neustále ztroskotávaly a ztráty neustále narůstaly, rozhodli se Sověti přejít k taktice infiltrace. K tomu účelu obecně využívali síly schopné rychlého pohybu. Pokud to terén dovozoval, dávali přednost tankům a lyžařským jednotkám. S výjimkou několika průzkumných útoků Sověti obvykle útočili na široké frontě. Vždy před útokem shromáždili vojska mnohonásobně převyšující protivníka. Kooperace mezi různými druhy zbraní se během války zřetelně zlepšovala. Jako vzor přijali určité prvky z německé ofenzivní taktiky. Sovětské ofenzivní metody se však vlivem válečných zkušeností mnohokrát změnily. V letech 1941 – 1942 se Rudá armáda vždy uchýlovala k masovým útokům po přisunutí velkých záloh. Mezi 21. říjnem a 4. prosincem například celé týdny opakovala na stejném místě poblíž Smolenska neúspěšné stejně vedené útoky proti německé 4. armádě během tzv. bitvy o Rollbahn (silnice Minsk – Moskva pro přesun vojsk). Spolupráce mezi různými zbraněmi pozemního vojska rovněž nebyla ideální. Dělostřelecká podpora v prvních letech sovětsko – německého konfliktu byla sice aktivní, avšak často ještě bez určitého palebného plánu.⁷⁵

⁷⁴ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*, str. 171.

⁷⁵ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 54.

Definitivní změnu v metodách ofenzivy přinesl rok 1943. Koncentrovaná dělostřelecká palba s jasným cílem se používala stále častěji, navíc byla doplňována hromadnou minometnou podporou. Sověti vyhledávali slabiny v německých pozicích a snažili se jimi infiltrovat. K tomuto účelu často využívali lesní oblasti nebo úžlabiny, které předtím vybralo taktické velení. Pokud se Sovětům tímto systémem podařilo infiltrovat, okamžitě se zakopali a položili miny. Následovalo zranitelné období, poněvadž dělostřelectvo a těžké zbraně následovaly pěchotu pomalu a součinnost s nimi byla naráz přerušena.⁷⁶

Masové nasazení tanků přivedlo v roce 1944 revoluční změnu v ruské taktice. Po bubnové palbě dělostřelectva zahájilo útok velké množství tanků. Za nimi v hlubokých klínech následovala pěchota. Zatímco dělostřelectvo poskytovalo na začátku dobrou podporu pro postupující pěchotu, během dalšího postupu se tato podpora vytratila díky zvětšující se vzájemné vzdálenosti. Do samého konce války se Rudá armáda potýkala se špatnou koordinací palby a pohybu dělostřelectva. Sověti se vždy snažili o co nejhlubší průniky v přímé linii. Po vydání rozkazu k zastavení byly většinou během noci přisunovány nové jednotky pěchoty. Masy pěšáků se zakopávaly, jakmile dosáhly výchozího místa pro útok. Při útoku tvořila pěchota klíny postupující těsně za tanky.

Poněvadž Němci vedli své protiútoky většinou v době, kdy byla sovětská pěchota oddělená od tanků, začali Sověti praktikovat výpady s pěchotou jedoucí na tancích. Tyto výpady byly obvykle tak hluboké, že bylo ztraceno spojení s hlavními silami. Sověti mohli v posledním roce války takto riskovat, poněvadž Němci už tou dobou dávno neměli k dispozici rezervy potřebné ke zničení takto do hloubky proniknuvších nepřátelských sil.

⁷⁶ GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*, str. 361.

Obrázek 5: Sovětská pěchota jedoucí na tancích

Zdroj: Modelforum. *Technika SSSR do roku 1945* [online]. 2010 [cit. 2-2-2014] Dostupné z <http://www.modelforum.cz/viewtopic.php?f=168&t=29455&start=300>

Ačkoliv Rudá armáda budovala polní opevnění, kdekoliv se zastavila, nemuselo to nutně znamenat, že na tom místě plánuje útok. Sověti totiž měli ve zvyku se zakopávat za každých okolností. Zvýšení pozornosti bylo nutné teprve tehdy, když Němci předsunutými hlídkami zjistili postupné sovětské prokopávání k německým liniím, kdy si sovětské jednotky budovaly odrazovou pozici k připravovanému útoku. Sověti občas zcela nepokrytě připravovaly své jednotky za určitým sektorem fronty, což ovšem nutně neznamenalo útok na tomto místě, ale spíše tato koncentrace sil sloužila jako matoucí metoda k odlákání německé pozornosti. Překvapivé útoky zahajovaly Sověti údernými silami, které byly rychlé a obratně přemístovány během jediné noci do plánovaného východiště k útoku. Mnoho průzkumných výpadů, podporovaných dělostřelectvem a tanky prováděných na široké frontě ve dne i v noci až do síly pluku, bylo prováděno za účelem získání informací pro útok a ke zmatení nebo oklamání Němců ohledně času a místa útoku. Za pohyby za frontou, i v noci, nemusel nutně následovat sovětský útok.⁷⁷

Rudá armáda byla obratná ve využívání klamných útoků, klamných zařízení a maket bojové techniky všeho druhu. Jedině vyhodnocování údajů dělostřeleckých pozorovatelů, často usilovně prováděné po celé týdny, a stálé výsledky sovětských zajatců, jejichž výpovědi se ověřovaly operacemi německého průzkumu, poskytovaly

⁷⁷ GLANTZ, David M. *Největší Žukovova porážka: tragický debakl Rudé armády během operace Mars roku 1942*, str. 17.

spolehlivé důkazy o blížícím se sovětském útoku. Sověti často chytře skrývali plánované soustředění svého dělostřelectva mimořádnou aktivitou při stavbách svých postavení a velmi mobilním využitím samohybných děl a baterií. Součástí klamných manévrů byla i dělostřelecká střelba.

Teprve později začali Sověti při útoku hojně využívat dělostřeleckou palbu založenou na matematických výpočtech. Navzdory všemu úsilí k zakrytí skutečných úmyslů však vzorky dělostřelecké aktivity denně vyhodnocované německými pozorovateli obsahovaly velmi spolehlivé náznaky nadcházejícího sovětského útoku. Němci mohli často pozorovat, že několik dní před útokem se Rudá armáda pohybovala naprosto minimálně, její bojová aktivita se zřetelně snížila a pak jako blesk z čistého nebe udeřila. Podružné a klamné útoky byly často zahajovány ve stejnou chvíli jako hlavní útok z toho důvodu, aby se Němcům fronta jevila co nejširší a došlo k rozdrobení jejich sil. V létě 1943 použila Rudá armáda během útoku přes Donec na široké frontě dým. Ten skryl útočné přípravy a znemožnil Němcům pozorování. Použití dýmu se však ukázalo jako kontraproduktivní. Německý pěší sbor odrazil všechny útoky a pokusy o překročení Donce okamžitou koncentrací palby všech těžkých zbraní do dýmu a způsobil tím Sovětům velké ztráty. Tou dobou byli Sověti ještě nezkušení v používání dýmu a nepoužívali klamné kouřové clony.⁷⁸

V prvních letech také nebyly všechny útoky prováděny s dělostřeleckou přípravou. Pokud byla použita, pak sovětské dělostřelectvo soustředěné do míst hlavního náporu používalo koncentrovanou palbu na pozice německé pěchoty, baterií, na města a křižovatky. Během dělostřelecké přípravy se pěchota přesunula do odrazových pozic, odkud poté zahájila útok. Po dosažení prvního vytyčeného cíle ležícího v dosahu vlastního dělostřelectva byl vydán rozkaz k zastavení, protože Sověti ještě nedokázali přeložit palbu svého dělostřelectva a těžkých zbraní směrem za postupující pěchotou a umožnit tak její souvislý pohyb vpřed. Pěchota se okamžitě zakopala a vpřed se propracovávala pouze pomocí průzkumu bojem. Během zastavení se pěchota spoléhala výhradně na místní podporu doprovodných tanků a minometů. Těžké sovětské minomety ráže 120 mm představovaly ideální zbraň pro dělostřeleckou podporu pěchoty. Byly však příliš těžké na to, aby umožnily souvislou podporu pěchoty během útoku. Podpurné tanky se pohybovaly velmi opatrně a bojovaly spíše jako samohybná děla nebo obrněná děla pěchoty.⁷⁹

⁷⁸ GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*, str. 315.

⁷⁹ GLANTZ, David M. *Největší Žukovova porážka: tragický debakl Rudé armády během operace Mars roku 1942*, str. 138.

Ve snaze změnit poziční válku na mobilní soustřeďovalo vrchní velení Rudé armády v pozdějších fázích východního tažení své síly, početně daleko převyšující ty německé, v místech hlavního úsilí do stále mohutnějších mas, které po těžké dělostřelecké přípravě prolomily a rozbily německou frontu. Sovětské velení se pokoušelo tyto přípravy na mohutné operace před německým průzkumem skrýt, a proto byly přesuny prováděny výhradně v noci. Dalo se tedy odhalit jen nočním leteckým průzkumem. Rozsáhlé noční transportní operace prováděné obvykle krátce před masovou operací byly první nefalšovanou známkou blížící se sovětské ofenzivy.

6. STRATEGIE A TAKTIKY LETECTVA

Před začátkem východního tažení Němci sovětské letectvo co do početního stavu podcenili. Navzdory své početní převaze, která v průběhu války ještě narostla, se nedá říct, že by právě sovětské letectvo mělo na výsledek války klíčový vliv. Taktika sovětských leteckých sil byla, stejně jako v prvních letech u pozemních sil, nepružná, nedostatečně přizpůsobivá a velitelé se striktně drželi zavedených pravidel. Teprve koncem roku 1944 a začátkem roku 1945 bylo možné pozorovat počátky strategického vedení letecké války. Přesto že bylo Rudé letectvo nezávislou složkou Rudé armády, bylo nasazováno téměř výhradně na bojišti v součinnosti s pozemním vojskem.

Němci zjišťovali nadcházející sovětské útoky především díky shromažďování a soustředění leteckých sil na letištích poblíž fronty. V této souvislosti se Sověti ukázali jako velmi schopní stavitelé provizorních letišť. Nasazovali přitom bezohledně pracovní sílu rekrutovanou z místního civilního obyvatelstva, nehledě na věk a pohlaví, vybavenou jen primitivními nástroji. Tímto způsobem dokázali za obdivuhodně krátkou dobu dokončit stavbu letiště tak, aby bylo okamžitě provozu schopné. Tyto práce se nezastavily ani v zimním období či v období bahna. Některá z těchto letišť sloužila s maketami letadel na ploše jen k oklamání nepřítele.⁸⁰

6.1 BOJOVÉ NASAZENÍ

Během bojového nasazení přebírala řízení a úkoly letectva velitelská stanoviště poblíž fronty. Jednou z nejlépe ovládnutých fází boje bylo řízení bitevních letadel ze země. Na druhé straně koordinace bojových činností mezi stíhacími a bitevními letadly nebyla příliš dobrá. Stíhací a bitevní pluky totiž patřily pod velitelství pozemních armád, zatímco bombardovací pluky patřily pod velení frontu. To vedlo k roztříštěnosti leteckých akcí. Stíhací letouny bombardovací svazy jen málokdy doprovázely do akce, čímž značně usnadnily práci Luftwaffe, a pokud je doprovázely, většinou se rozprchly po prvním kontaktu s německými letci. Bombardovací letouny létaly v souladu s předválečnou taktikou v trojúhelníkových formacích s velkými rozestupy, což znemožnilo vzájemnou palebnou podporu při útoku německých stíhaček. Sovětské bombardéry neútočily jen na postupující německé jednotky ale i na cíle v týlové oblasti.

Pro Němce velice nečekaně se sovětské piloti ukázali jako výborní piloti za špatného počasí. I když neměli dostatečné vybavení pro let podle přístrojů, stíhačky a

⁸⁰ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 47.

bombardéry se spouštěly nad bojiště i za bouřlivého počasí. Jako prostředek k překvapení Němců často využívali nízké oblačnosti a sněhové bouře. Sovětští noční stíhači prováděli zpravidla úspěšné útoky na cíle, ke kterým dostali jen strohé instrukce, a navzdory tomu že jejich letouny byly vybaveny jen základními navigačními pomůckami. Téměř vždy při nočních náletech létali s rozsvícenými pozičními světly.⁸¹

U leteckých formací, koncentrovaných pro velké operace, se od chvíle, kdy se zapojily do bojů, vždy projevoval rychlý úbytek bojového potenciálu. Počet letadel schopných bojových akcí se rychle snižoval a trvalo dlouhou dobu, než se opět byla schopna účastnit bojové akce. Sověti často používali proti strategickým náletům umělý dým jako maskování a ochranu průmyslových podniků, železničních uzlů a mostů.

V průběhu války nabyly značného rozsahu zásobovací operace. Letadla buď se zásobami přistávala, nebo je shazovala na padácích. Speciální roli hráli agenti a ozbrojení sabotéři, kteří byli vysazováni za německými liniemi, kde prováděli sabotážní akce. Na začátku války byly sovětské pozemní síly krajně zranitelné leteckými útoky Luftwaffe, jelikož většina sovětských letadel byla v prvních chvílích Operace Barbarossa zničena či poškozena ještě na letištích. Brzy však došlo ke změně. Sovětští vojáci si postupem času na německé útoky střemhlavých bombardérů a jejich demoralizující zvuk zvykli a vyrovnali se s ním. Výcvik obrany proti útokům nízkoletících letadel byl dobře organizovaný. Proti útočícím německým letadlům Sověti používali bez váhání každou zbraň a vytvářeli tak koncentrovanou obranu.⁸²

Pro sovětské letectvo bylo charakteristické nasazování stále většího počtu žen jako pilotek nebo ostatních členů posádek. Ženy nepilotovaly pouze dopravní letadla, ale pravidelně se zúčastňovaly i bojových akcí v kokpitech stíhacích letounů.

Obecně lze však říci, že kvalitativně mělo na východní frontě ve vzduchu navrch německé Luftwaffe. Z hlediska technické úrovně letadel a výcviku sovětské letectvo za druhé světové války za německým nepřítelem značně zaostávalo. Bojová morálka, agresivní duch a zvládnutí technických aspektů zdaleka nedosahovalo potřebné úrovně především kvůli slabému výcviku. Rudé letectvo sice mělo nad Luftwaffe od roku 1942 neustálou kvantitativní převahu, kterou neustále navyšovalo, ovšem v bojových aspektech se svému nepříteli nemohlo rovnat. Ani zavedení nových sovětských typů letadel do konfliktu nepřineslo žádný rozhodný obrat v nepoměrné výkonnosti obou válčících stran. Z tohoto důvodu nehrálo Rudé letectvo v souvislosti

⁸¹ KNOPP, Guido a Rudolf GÜLTNER. *Stalingrad: peklo na Volze*, str. 281.

⁸² RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 97.

s pozemními operacemi výraznou roli. Někdy bylo podružným faktorem, ale nikdy natolik rozhodujícím jako například letectvo Spojenců na západě.⁸³

6.2 TAKTIKA BOJE

Na počátku východního tažení byly na nebi k vidění obvykle letky jen tří nebo čtyř průzkumných sovětských letadel, jednotlivé bombardovací eskadry a skupiny jen několik stíhaček typu Iljušin Il-16, které v roce 1941 tvořily páteř sovětského letectva. Ty se celkem snadno stávaly kořistí německých stíhačů, jejichž Messerschmitty Bf 109 byly mnohem rychlejší než dvojplošníky Rudého letectva, a jen málokdy se z průzkumu vrátila celá skupina. Není tak náhodou, že právě piloti byli jedněmi z prvních zajatců v německých rukou. Stejný osud obvykle potkal i bombardéry letící k cíli bez doprovodu stíhaček v jedné eskadře čítající pět nebo šest letadel, někdy také ve dvou či třech eskadrách za sebou. Ty většinou neměnily kurz ani po tom, co je začaly ostřelovat německé flaky, které je zpravidla roztrhaly na kusy. Zbytek eskadry tvrdohlavě pokračoval ke stanovenému cíli, dokud jej při bombardování či zpátečním letu nesesťřelily německé stíhačky. Stávalo se tak, že během několika málo okamžiků byla zničena celá sovětská eskadra. Během prvního dne německého útoku přišlo sovětské letectvo o 336 letadel ve vzduchu a o 800 na zemi. Někteří sovětští velitelé se kvůli této katastrofě i zastřelili. Do konce roku 1941 přišlo Rudé letectvo o 11 tisíc strojů.⁸⁴

V prvních fázích východního válečného tažení byl pro pozemní německé síly sovětský bombardovací útok spíše vzrušující podívanou, která v drtivé většině případů končila tragicky pro Rudé letectvo. Sověti používali formace tříčlenných rojů ve tvaru písmene „V“, což komplikovalo manévrování. Zkostnatělé vojenské předpisy sovětské piloty značně omezovaly, navíc jejich letouny nedisponovaly vysílačkami. Velitel dával podřízeným v boji pokyny máváním křídel nebo rukama, proto se vedení piloti drželi velitele a nemohli volně manévrovat. Postupem času sovětští piloti pochopili marnost svého úsilí a k vidění byly scény, kdy se pokoušeli sestřelení uniknout tím, že před

⁸³ Tamtéž, str. 98.

⁸⁴ SOLONIN, Mark. 23. červen, aneb, *Opravdový den "M"*, str. 305.

blížícími se německými stíhačkami chaoticky shazovali bomby a otáčeli se zpět. Stroje, které byly takto zachráněny, však bývaly často sestřeleny v následujících dnech.⁸⁵

Tyto krvavé lekce z počátků Operace Barbarossa však časem spolu s obratem v pozemní válce začaly přinášet pomyslné ovoce. Během prvních bitev poblíž sovětsko-německých hranic dokázala Luftwaffe sovětské letectvo doslova neutralizovat, ovšem později při překračování Dněpru a Dvinu Němci pocítili na vlastní kůži přítomnost bombardérů a stíhaček. Sověti se dokázali obratnými manévry přiblížit k mostům a místům přepravy německých jednotek. Útočili z boku nebo z týlu na přepravující se Němce a způsobovali jim první citelnější ztráty způsobené letectvem. K překročení těchto řek však zabránit Němcům nedokázali, pouze je mírně zdrželi.

Na řece Luze Sověti použili novou techniku, když soustředili všechna letadla z oblasti Leningradu do náletů ve vlnách, aby tak zničili izolovaná předmostí vysunutých německých tankových jednotek. Němci zde utrpěli citelné ztráty, protože jejich jednotky byly napěchované na malém prostoru a chyběla jim letecká podpora. Přesto se i zde jako na mnoha jiných místech v létě 1941 taktický výsledek rovnal de facto nule. Sovětské letectvo, podobně jako dělostřelectvo, tanky či pěchota, vedlo v té době svou „soukromou“ válku a vzájemná koordinace součinnosti těžce vážla. Příkladem může být snaha z července 1941 o dobytí předmostí u Porečnoje, jihozápadně od Leningradu. Sověti zde měli osmkrát početnější síly než Němci, ovšem díky sólo akcím jednotlivých ozbrojených složek namísto koordinovaného postupu se jim nepodařilo ani zničit jeden ze dvou místních mostů, i když je denně po několik týdnů bombardovali.⁸⁶

Tato počáteční absence součinnosti mezi sovětskými vojsky a jejich deficit v technickém vybavení vedl k neúspěchům i na dalších částech fronty. Sovětské velení si časem tyto nedostatky uvědomilo a snažilo se o nápravu. Pravdou ovšem zůstává, že těmito nedostatky Rudá armáda trpěla až do konce války. Umění vzájemné spolupráce předpokládá osobní iniciativu, dostatečné taktické znalosti a schopnost vnímání širších souvislostí. Tyto vlastnosti drtivě většině sovětských velitelů na nižší a střední úrovni chyběli. Především osobní iniciativa byla potlačena komunistickou výchovou a strachem z odpovědnosti. Všechny tyto nedostatky se Sověti snažili kompenzovat výše zmiňovaným masovým nasazováním vojsk a techniky, letectva nevyjímaje. Ve vzduchu však tato metoda neslavila stejný úspěch jako na zemi. Sovětská snaha nakonec vyústila ve vytváření směrů hlavního úderu. Ty byly rok od

⁸⁵ Berka Tomáš. *Sovětské stíhací letci a letectvo ve druhé světové válce* [online]. 2003 [cit. 6-2-2014]. Dostupné z http://www.valka.cz/clanek_994.html

⁸⁶ CARELL, Paul. *Operace Barbarossa*, str. 65.

roku čím dál vyhraněnější. Němci je nejvíce pocítili během velkých sovětských ofenziv v posledních letech války, kdy byla bojová síla Luftwaffe značně omezena nedostatkem pohonných hmot a techniky.⁸⁷

Svou první velkou šanci Rudé letectvo promeškalo v zimě 1941 – 1942, kdy Sověti svou ofenzivou zatlačili Němce zpět na západ od svého hlavního města. Německé kolony byly při ústupu odkázány na pár udržovaných silnic, na které stačilo koncentrovat větší množství leteckých sil, a značné síly nepřítele mohly být zničeny. Dokonce i za velké sovětské ofenzivy v zimě roku následujícího mezi Donem a Dněprem, podobně jako během obrany vůči německému vyprošťovacímu útoku na Stalingrad., nebylo soustředění sovětských letadel stále ještě dost silné na to, aby nějakým významnějším způsobem ovlivnilo vývoj událostí. Také zde letecké operace časově a prostorově zkoordinované s akcemi pozemních sil byly výjimkou z pravidla.

Na druhé straně byla v létě 1943 koncentrace sovětských letadel mnohem větší, stejně jako vyvíjená aktivita. Rudé letectvo hrálo významnou roli během Operace Citadela a během sovětské protiofenzivy v srpnu 1943. Jeho aktivita však brzy poklesla a o měsíc později se německým jednotkám podařilo uniknout po několika málo mostech do nových obranných postavení za Dněprem, aniž by jim přitom sovětská letadla významnějším způsobem stěžovala život. Podobné masové nasazení se opakovalo v bitvách o Lvov a Vitebsk v roce 1944 a za bitvy o Východní Prusko v roce 1945. Směry hlavních úderů zpočátku jasně patrné, se po několika dnech jakoby rozplynuly a sovětské letectvo vyklidilo nebe.⁸⁸

Nejmasověji vyráběným sovětským bitevním letounem za druhé světové války byl bitevní letoun IL-2 navržený těsně před začátkem války, jehož bylo dohromady vyrobeno přes 36 tisíc kusů. Spojoval silné pancéřování, mohutnou výzbroj a vysokou rychlost. Tento typ letadla byl nezranitelný palbou z pušek nebo kulometů všech kalibrů. Ocelové desky trupu odolávaly i střelám z protiletadlových kanonů ráže 20 mm. Jejich hlavním úkolem byla přímá letecká podpora sovětské pěchoty. Při průlomu nepřátelské obrany měly za úkol ničit německá palebná postavení, donutit pěchotu zalehnout, tak aby mohla sovětská vojska s minimálními ztrátami překonat volný prostor mezi liniemi. Letecké síly musely zaútočit na úzkém pásu země, pár set metrů před čelem vlastních sil. Jakmile při průzkumném letu piloti narazili na německé jednotky, okamžitě je za nízkého letu napadali. Tímto způsobem dokázali zastavit

⁸⁷ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 100.

⁸⁸ GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*, str. 361.

přesun motorizovaných jednotek a způsobit jim značné ztráty svými těžkými kulometry a tříštivými bombami.

V zimě 1944 – 1945 dosáhly sovětské protitankové zbraně v letadlech takové úrovně, že se stávaly stále vážnější hrozbou pro německé tanky a samohybná děla. Například v lednu 1945 se během bitvy o území Východního Pruska podařilo sovětským pilotům protitankovými bombami zničit osm samohybných děl za jediné odpoledne. Toho roku Sověti také začali pronásledovat německé lokomotivy a motorová vozidla, v nichž předpokládali přítomnost vysokých německých důstojníků. Lovy na lokomotivy neozbrojené protiletadlovými kanony vedly k vážným ztrátám a přerušením zásobovacích operací. Také lov na německá vozidla vedl ke ztrátám. Například na velikonoční neděli roku 1944 cestoval jeden německý armádní velitel na frontu, když jej napadla eskadra sovětských stíhaček. Opakovaně útočila na kolonu vozidel, kterou bombami doslova roztrhala na kusy. Vysocí němečtí důstojníci tak byli nuceni používat neoznačené automobily.⁸⁹

Sovětské denní bombardování bylo i v pozdějších letech války prováděno malými skupinami z výšky dvou kilometrů a výš. Nálety celých perutí byly výjimkou z pravidla. Kobercové bombardování velkými bombardovacími formacemi Sověti nepoužívali. Na druhé straně však během posledních dvou let války často shazovali na živé cíle shluky malých tříštivých bomb. Tyto bomby dopadaly na poloměru asi sto metrů tak hustě, že v této zóně nikdo jejich střepinám neunikl. Takto byly ničeny a zapalovány i německá letadla ještě na zemi. Na morálku německých vojáků měly tyto bomby velice negativní dopad.

Noční bombardovací útoky měly spíše jen rušivý charakter a málokdy způsobily velké škody. V téměř všech případech je prováděla jednotlivá letadla proti cílům poblíž fronty, jako byly ubikace, doprava a dělostřelecká postavení. Ke ztížení vyhledávání cílů natírali Němci bíle omítnuté stěny blátem a všechny přesuny prováděly bez světla. Noční útoky proti německým letištím, železnicím, továrnám a městům trvaly celou noc. Prováděl je řetězec jednotlivých bombardérů následujících za sebou v krátkých intervalech. K příletu a odletu používali sovětští piloti odlišné trasy. Za tmavých nocí používali Sověti signální světla na padácích, kterými označovali směr a cílovou oblast pro následující bombardéry. Jako navigační pomůcku používali německé světlomety.⁹⁰

⁸⁹ Palba.cz. *Sovětský vzdušný protitankový boj 1941 – 45* [online]. [cit. 5-2-2014]. Dostupné z <http://www.palba.cz/viewtopic.php?t=4770>

⁹⁰ RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*, str. 99.

7. ZVLÁŠTNOSTI SOVĚTSKÉ TAKTIKY

Přesto že se podstatná část Rudé armády skládala z pěších divizí sloučených do sborů a armád s mnoha jednotkami hlavního velení (dělostřelectvo, protitankové a ženijní brigády, atd.), byly zde též velké, vysoce mobilní tankové a mechanizované sbory, v mnoha případech sestavené do tankových armád, ovšem jen výjimečně začleněné do pěších armád. Taková metoda organizace napovídá o snaze sovětského velení o zajištění strategické mobility. Tato mobilita se projevovala v rozsáhlém nasazování těchto mohutných a rychlých sil. Jakmile se fronty po bitvě ustálily, sovětské velení své tankové a mechanizované síly stáhlo a nasadilo je znovu do boje po prolomení nepřátelské obrany pěchotou. Při boji proti systému obranných pozic podporovaly tankové pluky a pluky samohybného dělostřelectva hlavního velení pěchotu ve velkém množství.

Průzkum prováděli Sověti na stabilizovaných frontách buď předsunutými hlídkami, nebo bojem. V průzkumu bojem byli za útočných i obranných operací velice zběhlí. Sověti uměli velice dobře přizpůsobit své průzkumné hlídky terénu. Z aktivity sovětského průzkumu Němci jen málokdy mohli odhadnout závěry o pravých úmyslech nepřítele. Pro průzkum bojem byly používány jednotky v síle nejméně jedné roty, ale často i praporu nebo pluku. Při jejich operacích je podporovala soustředěná dělostřelecká palba a doprovodné tanky. Hlavním cílem takových útoků bylo získání zajatců či získání důležitého terénního bodu. Jinou často využívanou metodou průzkumu bylo přepadávání německých průzkumných hlídek. Dobře maskovaní sovětské průzkumníci dokázali ležet a číhat celé hodiny na svou příležitost. Dovedli se také připlížit a překvapit izolované vojáky na hlídce. Němci na tyto metody reagovali cvičením psů pro odhalování nepřítele.

Rudá armáda pro potřeby získání potřebných zpráv o situaci Němců hojně využívala civilní obyvatelstvo. Oblíbenou praxí bylo zaměstnávání nezletilých chlapců. Ti prošli zvláštním výcvikem a pak byli posláni na vybraných sektorech fronty k infiltraci do německého týlu. Výcvik řízený sovětskými důstojníky trval 14 dní a měl 60 účastníků. Chlapci byli vybíraní z vesnic po obou stranách bitevní linie, tak aby znali místní poměry. Mnozí z nich bydleli u příbuzných či známých v obcích okupovaných Němci, a proto nebylo snadné je odhalit a dopadnout. Jejich pozorovací talent a vyzvědačská obratnost byly pozoruhodné. Například před bitvou u Kurska v roce 1943 Němci chytili v jednom sektoru fronty deset takových dětských špionů. I Z těchto

důvodů Němci evakuovali civilisty z obcí v blízkosti fronty jako prevenci proti dětské špionáži.⁹¹

⁹¹ Tamtéž, str. 48.

ZÁVĚR

Studium Rudé armády a jejího vývoje během Velké vlastenecké války, jak Sověti boj s nacistickým Německem nazývali, ukazuje, jak se ozbrojené síly národa samy učí bojovat během konfliktu, kdy je v sázce jejich samotné přežití. Pro Sověty to bylo studium velice obtížné a stálo je obrovské množství obětí, jestliže však měli jejich ozbrojené síly spolu s celým národem přetrvat, nezbývalo nic jiného, než ho zvládnout. Člověk bez osobních válečných zkušeností prý nejlépe pochopí podstatu války zkoumáním vojenských zkušeností jiného státu. Sověti v této souvislosti považují své zkušenosti z Velké vlastenecké války za bohatý zdroj znalostí a inspirace, z něhož by měli současní vojenští velitelé a teoretikové neustále čerpat.

Tomuto konfliktu na východní frontě se dosud co do rozsahu, šíře a intenzity žádná novodobá válka nevyrovnala. Byl pomyslnou arénou, ve které armády dvou států po čtyři roky vyvíjely, v praxi zkoušely a experimentovaly se širokou škálou strategických, operačních a taktických metod, z nichž mnohé jsou pro vedení války, bez ohledu na měnící se dobu a techniku, stále platné.

V prvních měsících války projevovali sovětsí velitelé na vyšších místech neobratnost, která byla jen zčásti kompenzována zápalen mladších důstojníků a stoicismem tvrdě zkoušených vojáků. Velitelé frontů a armád, neschopní vybudovat ucelenou a účinnou obranu proti německým pancéřovým útokům, projevovali znepokojující sklon pouštět se do nekoordinovaných protiútoků, jež byly provázeny velkými ztrátami a většinou odsouzeny k neúspěchu. Pouze rysující se katastrofa donutila sovětské vrchní velení k zásadním činům ve válce, která fakticky přerůstala v boj o holé přežití jednoho národa.

Sovětská armáda se nakonec této hrozbě úspěšně postavila a triumfovala, avšak až po letech plných smrti, prolité krve a bolestného procesu osvojování si nového vojenského umění během války. Ve válce se zrodila nová generace velitelů, byla vyvinuta a v boji nasazena nová vojenská technika a po období stagnace koncem třicátých let vyzrála i nová vojenská teorie. Princip hluboké operace formulovaný v polním řádu z roku 1936 a koncem třicátých let zavrhovaný, se stal ústředním bodem sovětské ofenzivní teorie a prostředkem proměny taktických úspěchů v úspěchy operační a strategické.

Před koncem roku 1936 Sověti sladili vojenskou teorii se strukturou vojenských sil a výsledkem byl úspěšný recept k vítězství. Během let následujících experimentovali s operačními postupy, zdokonalovali strukturu ozbrojených sil a snažili se překonat

problémy se zdroji a týlovým zabezpečením. Tato významná obroda sovětské vojenské teorie a praxe byla Západem dlouho přehlížena pod vlivem válečných katastrof z let 1941 a 1942. Dnes je ovšem pokládána za nejdůležitější období sovětských vojenských dějin, za obrovský zdroj k provádění vojenských analýz a zdroj zkušeností, z něhož je dodnes čerpáno.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých zahraničních zdrojů

GLANTZ, David M. *Největší Žukovova porážka: tragický debakl Rudé armády během operace Mars roku 1942*. Vyd. 1. Překlad Naděžda Funioková. Brno: Jota, 2005, 458 s., [36] s. obr. příl. Military (Jota). ISBN 80-721-7337-5.

GLANTZ, David M. *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenzíva (prosinec 1942 - srpen 1943)*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2003. Military (Jota). ISBN 80-721-7210-7.

KNOPP, Guido a Rudolf GÜLTNER. *Stalingrad: peklo na Volze*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2005, 366 s. ISBN 80-249-0610-4.

MERRIDALE, Catherine. *Ivanova válka: [Rudá armáda 1939-45]*. Vyd. 1. Plzeň: Ševčík, 2007, 359 s. ISBN 978-80-7291-168-4.

RAUSS, Erhard, Hans von GREIFFENBERG a Waldemar ERFURTH. *Válka jako peklo: němečtí generálové vypovídají o východní frontě*. Vyd. 1. Editor Peter G Tsouras. Překlad Leoš Jaren. Praha: Naše vojsko, 1998, 258 s. ISBN 80-206-0550-9.

SOLOVIN, Mark. *23. červen, aneb, Opravdový den "M"*. Praha: Naše vojsko, 2010, 479 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-206-1104-8.

ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy I. díl*. 3. české vyd., (V Našem vojsku 2.). Praha: Naše vojsko, 2005-2006, 349 s., 3 sv. ISBN 80-206-0794-3.

ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy II. díl*. 3. české vyd., (V Našem vojsku 2.). Praha: Naše vojsko, 2006, 413 s., [32] s. obr. příl. Historie a vojenství. ISBN 80-206-0795-1.

Seznam použitých internetových zdrojů

Berka Tomáš. *Sovětské stíhací letci a letectvo ve druhé světové válce* [online]. 2003 [cit. 6-2-2014]. Dostupné z http://www.valka.cz/clanek_994.html

Druhá světová válka. *Organizace Rudé armády* [online]. [cit. 4-2-2014]. Dostupné z http://druhasvetova.kx.cz/?p=armada/ruda_armada/Organizace_Rude_armady

Druhá světová válka. *Rudá armáda v roce 1941* [online]. [cit. 7-2-2014]. Dostupné z http://druhasvetova.kx.cz/?p=armada/ruda_armada/Ruda_armada_v_roce_1941

Fisherklub.cz. *Identifikační známky* [online]. [cit. 2-2-2014]. Dostupné z <http://www.fisherklub.cz/?q=identifikacni-znamky&page=3>

Máče Jan. *Ocelová bouře – Bitva u Kurska* [online]. 2008 [cit. 3-2-2014]. Dostupné z <http://blisty.cz/art/42475.html>

Militaria. *Jak Rudá armáda nedůstojně ustupovala až k Moskvě* [online]. [cit. 2-2-2013]. Dostupné z <http://www.militaria.cz/cz/clanky/valky-a-valecnici/jak-ruda-armada-nedustojne-ustupovala-az-k-moskve-.html>

Modelforum. *Technika SSSR do roku 1945* [online]. 2010 [cit. 2-2-2014] Dostupné z <http://www.modelforum.cz/viewtopic.php?f=168&t=29455&start=300>

Palba.cz. *Sovětský vzdušný protitankový boj 1941 – 45* [online]. [cit. 5-2-2014]. Dostupné z <http://www.palba.cz/viewtopic.php?t=4770>

Válka.cz. *Raketometry a taktické raketové systémy* [online]. [cit. 1-2-2014]. Dostupné z <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/11627>

Wikipedie. *T34/85* [online]. [cit. 4-2-2013]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/T-34/85>

Wikipedie. *Východní fronta (druhá světová válka)* [online]. [cit. 6-2-2014]. Dostupné z [http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchodn%C3%AD_fronta_\(druh%C3%A1_sv%C4%9Btov%C3%A1_v%C3%A1lka\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchodn%C3%AD_fronta_(druh%C3%A1_sv%C4%9Btov%C3%A1_v%C3%A1lka))

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Sovětský salvový raketomet zvaný Kaťuše.....	29
Obrázek 2: Typický obrázek léta 1941	33
Obrázek 3: Německá kolona uvízlá v bahně.....	36
Obrázek 4: Kolona sovětských tanků T-34	46
Obrázek 5: Sovětská pěchota jedoucí na tancích	58

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – CD s elektronickou formou Bakalářské práce	I
--	---

PŘÍLOHY

Příloha A – CD s elektronickou formou Bakalářské práce

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jan Krejčík

Obor: Bezpečnostní studia

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Sovětské metody boje ve 2. světové válce

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 63

Celkový počet stran příloh: 1

Počet titulů českých použitých zdrojů: 0

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 8

Počet internetových zdrojů: 11

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Noha Ph.D.